Aa. Rl. 1945

Fig. 1. Nakskov. Ydre, set fra nordvest.

NAKSKOV KIRKE

Nakskov er formentlig grundlagt i Valdemar Sejrs kongedage[1]; byen nævnes i købstadslisten i Valdemars jordebog og modtog i løbet af 1200'rne kgl. stadfæstelse på forskellige købstadsmæssige rettigheder. Kirken, der var viet til *S. Nikolaus*[2] (sml. †klokkeindskrift s. 119) må, som dens bygningshistorie viser (se s. 91), i sine ældste bestanddele stamme fra samme periode. Den nævnes imidlertid i de skriftlige kilder første gang i året 1398, da den ved et pavebrev blev overdraget til underdiakonen Ivan Sasse[3]. Fra 1414 kendes en afladsbevilling, gældende for den og den nære †Krogsbølle kirke[4], der i et aktstykke af samme art fra 1419 nævnes som dens anneks[5]. Forholdet har vel oprindelig været det modsatte. Alligevel må det vist bero på en fejltagelse, når den første lutherske præst i Nakskov 1536 fik »kgl. Præsentats paa Krogsbølle Kirke udenfor Nakskov liggende, med hendes Annexa, Sankti Nikolaj Kirke udi Nakskov«[6]. I kongebreve fra 1539 siges Krogsbølle udtrykkeligt at være annekset[7]. Afladsbevillingen fra 1419 er udstedt under hensyn til, at kirken på det tidspunkt led af stor brøstfældighed og truedes med helt at gå til grunde[8], altså som tilfældet ofte var med henblik

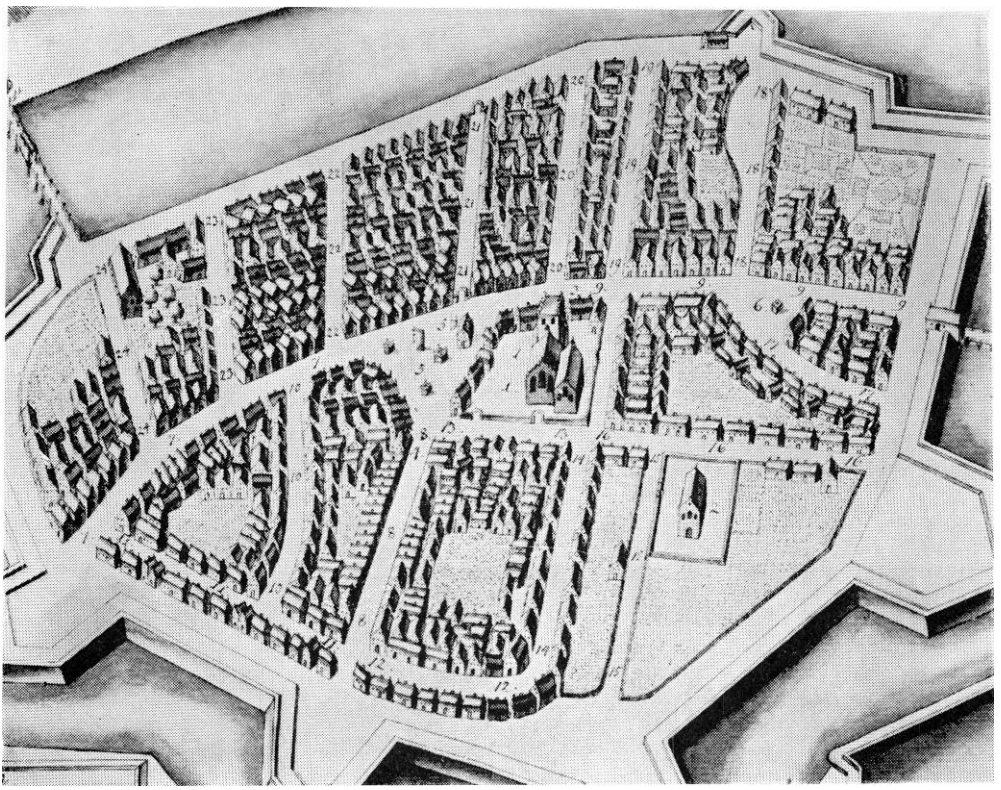

Fig. 2. Nakskov. Resens byplan o. 1670. S. Nicolai kirke midt i byen, Helligaandskirken (s. 126) nederst til højre.

på forestående byggearbejder (se s. 94). 1535 var tilstanden atter således, at der måtte bevilges de nødvendige midler fra »Kisten« i Nakskov helligåndskloster[9]. Alter og kor siges at være forfærdiget kort før 1572[10], men, som det fremgår af bygningsbeskrivelsen (se s. 99), blev kirken først fuldført i anden halvdel af 1600'rne. En hovedreparation fandt sted 1746[11], men 1825 var en større istandsættelse atter nødvendig, og der blev givet tilladelse til at give en række skuespilforestillinger til fordel for denne[12].

I den katolske tid skal der i kirken have været følgende *altre,* der hvert for sig menes knyttet til et gilde i byen[13]: *S. Erasmi, Hellig Kors, S. Hans, S. Gertrud, Vor Frue, Lille Vor Frue, Hellig Trefoldigheds, S. Olufs, S. Annas* og skomagernes. Kun tilstedeværelsen af Vor Frue, S. Annas og S. Erasmi altre er bilagt med middelalderlige aktstykker[14]. Adkomstdokumenter, tilhørende Lille Vor Frue alter[15], gik tabt ved lybækkernes plyndring af Nakskov 1510.

Det har været antydet, at kirken på grund af de mange altre kan formodes at have været en kollegiatkirke, og at det nu forsvundne gadenavn Kannikestræde skulle underbygge denne formodning[16]. Kirken kaldes virkelig også i et enkelt pavebrev »collegiata ecclesia S. Nicolai in Nakskov«[17], men i kraft af de pavelige aktstykkers ofte korrumperede karakter kan dette næppe tages som en bekræftelse på den i det hele usandsynlige antagelse om et kannikesamfund i Nakskov.

Kirken ligger midt i den gamle by på en snæver kirkeplads, der kun på nord- og østsiden vender ud til gader og på de andre sider er omgivet af be-

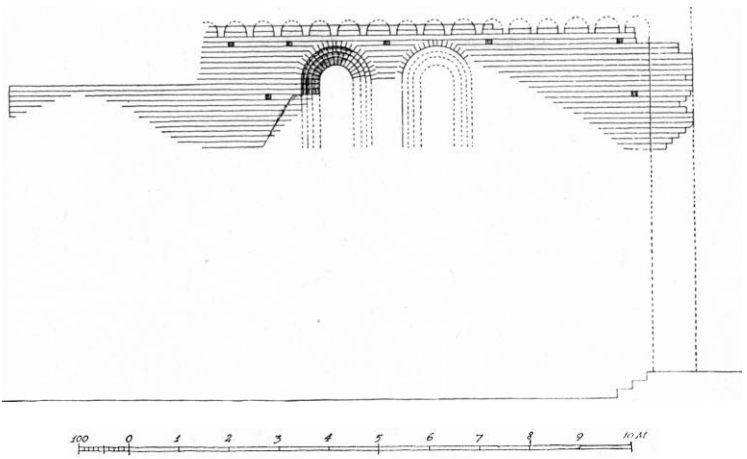

Fig. 3. Nakskov. Det senromanske skibs sydside. 1:100. Målt af El. M. 1941.

byggelse, som i tidens løb har ædt sig tættere ind på kirken (rgsk. 1938) (lig. 2). På kirkegården har stået et †*kalkhus,* der nævnes første gang 1690[18], og som nedbrydes og genopføres 1746 (rgsk.) efter en synsforretning, hvori oplyses, at det var bygget af egebindingsværk[19]. 1815 skulle materialhuset tækkes med fjælle i stedet for sten[20]. 1750 blev kirkegårdens murede port fornyet (rgsk.), og 1777—78 blev ringmuren ommuret eller forbedret samt rødkalket (rgsk.). O. 1846 er den dog blevet helt nedbrudt[21], og kirkegården stod i længere tid uden hegn, indtil man 1898 og 1933 opsatte de nuværende mure, ved hvilken lejlighed man på nordsiden stødte på udstrakte rester af kampestensfundamenter fra den gamle mur[22]. 1777 omtales søndre og nordre †*kirkerist* (rgsk.). På kirkegården, der blev nedlagt 1810, ses nu ingen begravelser.

Kirken består af et treskibet, gotisk langhus med samtidigt tårn. Over hvælvingerne ses rester af et senromansk skib. På sydsiden har ligget et gotisk våbenhus og på tårnets nordside et gravkapel fra 1742.

Det senromanske skib viser sin overmur over hvælvingerne øst for højkirken (fig. 3 og 5). Det er bygget af lyserøde munkesten i meget regelmæssigt munkeskifte, der står som blank mur med forvitrede fuger. På sydsiden ender den romanske mur i vest ved en forhugning; det ser ud, som om den har stødt til et murfremspring, eventuelt blot en pilaster. I hver langmur sidder et sæt store, tokoblede, rundbuede vinduer med dobbeltfals uden for smigen. Den inderste fals er kvartrund, dog er dens bue retkantet (fig. 6). Bueundersiden synes at have været pudset i alle led. I syd ses i overkant af det bevarede murværk afhuggede bindere på højkant liggende på den første fuge over vinduesstikkene; binderne ligger med 1½ stens afstand eller 46—47 cm. De har dannet konsoller for en buefrise, hvoraf spor i enkelte tilfælde er synlige i det næste skifte; buefeltet har vist været pudset. I det tilsvarende skifte ses

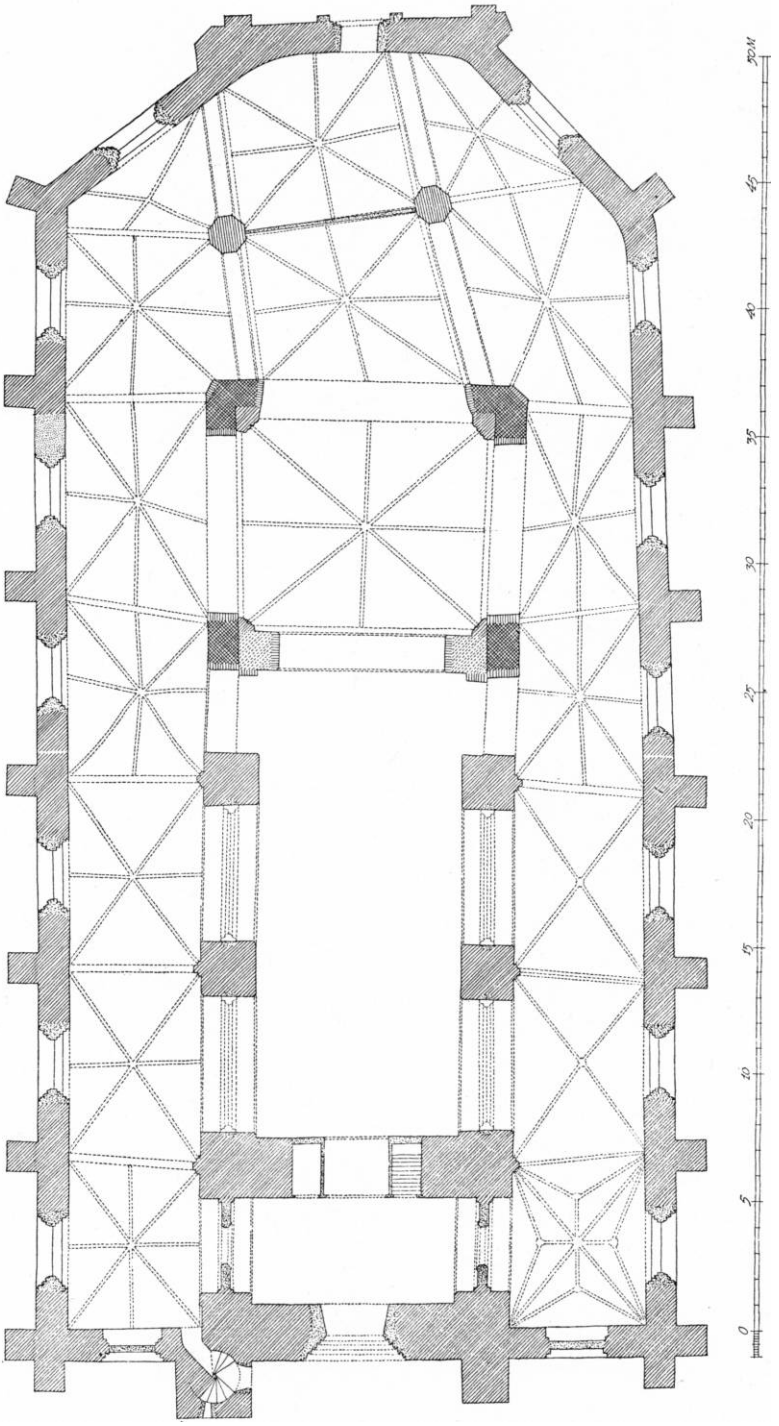

Fig. 4. Nakskov. Plan. 1:300. Øst opad. Målt af El. M. 1941.

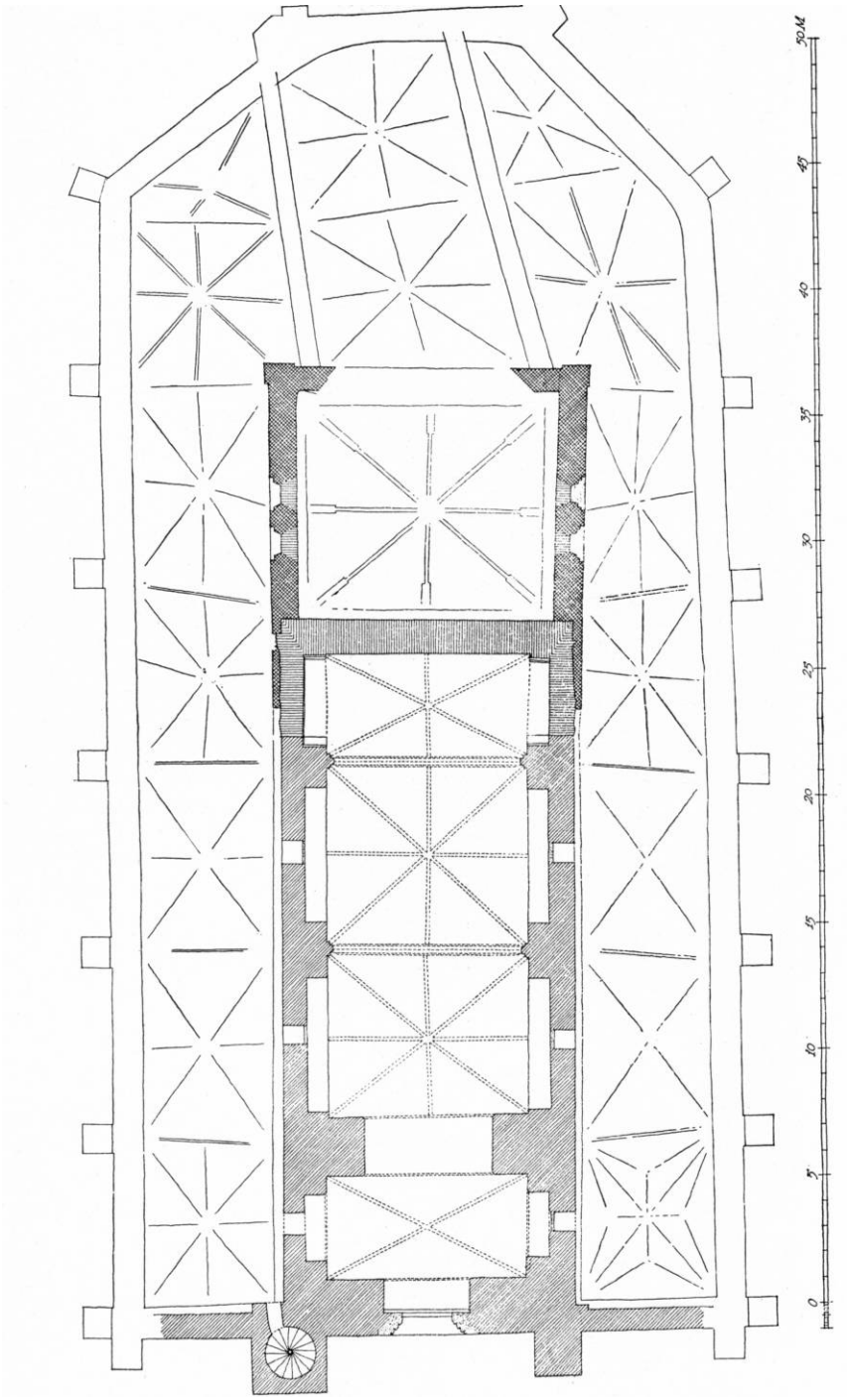

Fig. 5. Nakskov. Plan målt over sideskibshvælvene. 1:300. Øst opad. Målt af El. M. 1941.

på nordsiden svagere spor af konsoller. Østhjørnerne har brede pilastre, der på gavlsiden først begynder 15 skifter under langsidens konsolskifte, idet gavlmuren indtil denne højde ligger bindig med pilasterflugten. Muligvis markerer overgangen kortagets højde. Gavlen har sikkert haft kamtakker[23].

Om *det senromanske kor* vides intet; det er blevet stående længe efter, at man har rejst den første del af det treskibede, gotiske langhus vest for den gamle kirke og er den bygningsdel, der 1632 omtales som sakristiet, og hvis tag sammen med kirkens »øvre Del« omlagdes med hulsten[24] og endelig nedreves 1653 for at give plads for den gotiske kirkes fuldendelse[25].

Det senromanske skib har i begyndelsen i nogenlunde uændret form gjort tjeneste som kor for den gotiske kirke. Som det nedenfor vil blive omtalt (se s. 98) er der dog mulighed for, at skibet har været overhvælvet allerede inden de gotiske byggearbejders tid. Derefter udvides korbuen mest muligt, og sidemurene gennembrydes af store arkadebuer, men dele af det romanske murværk er endnu bevaret i de svære piller.

Ændringer og tilføjelser. Allerede den senromanske kirke viser ved sin størrelse, at den var bygget til et virkeligt bysamfund, men efterhånden som Nakskov i middelalderens løb svang sig op til at blive landsdelens vigtigste købstad, blev en udvidelse påtrængende nødvendig.

Den gotiske kirke var formodentlig fra begyndelsen projekteret omtrent som den nu står (fig. 4 og 5), når man ser bort fra, at byggeprogrammet aldrig blev helt gennemført. Det var sikkert tanken, at højkirken, foruden tårnet, skulle have fem fag og i øst afsluttes med en lige eller brudt gavl, når man kom så vidt, at den gamle kirke helt kunne fjernes; men man ønskede at bevare den gamle kirke i brug længst muligt, og arbejdet blev derfor delt i to byggeperioder, idet man efter nordtyske forbilleder i 1400-årenes begyndelse først opførte det store tårn og kirkens tre vestlige fag i tilslutning til den gamle kirke for derefter at fortsætte med sideskibenes ydermure rundt om denne. Derefter gik arbejdet i stå i næsten 200 år.

1. gotiske byggeperiode udgør tre fag af en treskibet kirke med et midtskib, der har samme bredde som det gamle skib og hæver sig betydeligt over sideskibene, hvis ydermure er fagdelt af støttepiller, der kun når til omtrent på højde med vinduernes buetop og derfra fortsætter som kvartstens pilastre op i den moderne gesims. Murene har næppe haft synlig syld eller sokkel; murfoden dannes nu på store strækninger af gamle gravsten. I murværket ses enkelte sortbrændte munkesten. Det midterste fag har i hver side haft en nu forsvunden dør. Den søndre var kirkens hovedindgang, til den 1854—60 blev erstattet med et vindue[26], den nordre blev tilmuret 1837[27]. Hvert af de øvrige sideskibsfag har haft et mangefalset, spidsbuet vindue, men de blev udvidet og fornyet 1854—60, og deres oprindelige form fremgår nu kun af blændingerne

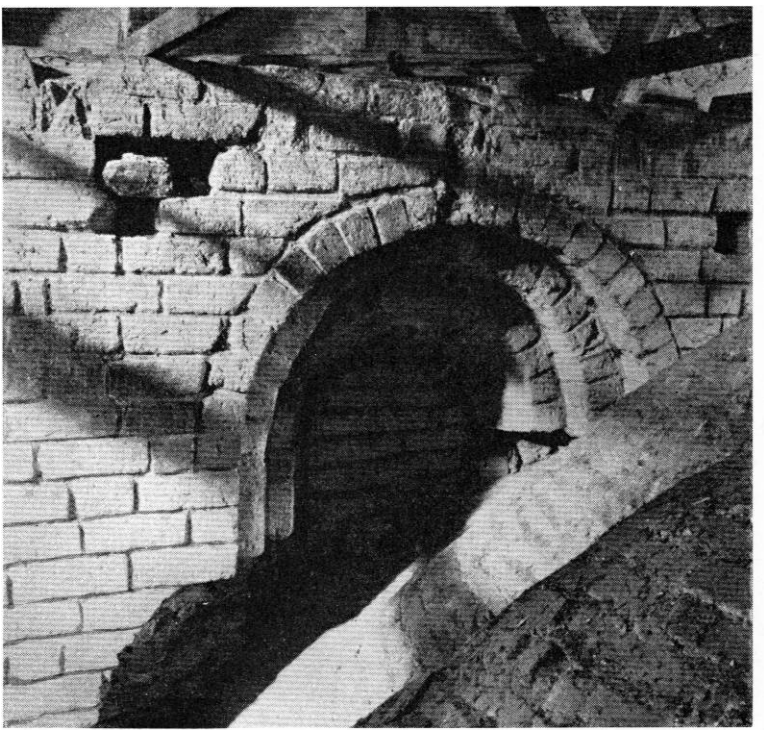

C. M. S. 1929

Fig. 6. Nakskov. Overdel af senromansk vindue i sydsiden (s. 91).

i vestgavlene. Sideskibenes taggavle har fire stigende høj blændinger under nye trappekamme. I øst har sideskibene midlertidigt været afsluttet med en valmgavl, der har efterladt et tagspor på højkirkemuren (fig. 7).

Foran syddøren har der indtil restaureringen 1854—60 stået et †*våbenhus,* som sikkert har været middelalderligt, men næppe hører til 1. gotiske byggeperiode. Spor af våbenhuset og dets hvælving er fundet 1948.

Højkirken bestod oprindelig kun af to fag foruden tårnet (fig. 8). De har haft højtsiddende, spidsbuede vinduer, hvis form endnu ses på tårnsiderne som blændinger. De øvrige er i nyere tid gjort lavere og bredere. Høj kirkens sidste fag er fra 1607, dets gesims, en affaset udkragning, er ført hen over hele høj kirken.

Tårnet har på vestsiden to store støttepiller, hvoraf den nordre rummer vindeltrappen. Over den moderne portal ses spor af et meget stort, spidsbuet vindue, hvis yderste fals er affaset. Over støttepillerne har tårnmurene et halvstens tilbagespring, der på vestsiden overskæres af en glug med dobbelt fladbuestik. Tårntrappen har rund spindel og tøndehvælvet loft; døren til det fri og smågluggerne er nyere, den oprindelige indgang er fra sideskibet. Første mellemstokværk får kun lys gennem den ovenfor omtalte vestglug, andet

mellemstokværks vestglug er tilmuret, men stokværket har fladbuede glugger i nord og syd; i tredie mellemstokværk sidder uret med skiver i oprindelige glugger til tre sider flankeret af tandhjul- og skjoldblændinger. Næste stokværk er klokkestokværket, der har fladbuede glamhuller, som til de tre sider er todelte, men i vest mindre og udelt. Glamhullerne sidder mellem små cirkelblændinger. Gamle billeder viser over klokkestokværket en kraftig, tagstensafdækket tilbagetrækning af nord- og sydmuren. Rummet derover, hvor den store klokke hænger, er renaissance-muret og har et stort, fladbuet, falset glamhul til hver side og har tidligere været afsluttet for oven med en buefrisegesims. Tilbagetrækningen i muren markerer derfor sikkert afslutningen af det middelalderlige tårn, hvis første tag ikke kendes, men sandsynligvis har det været en lav hætte med blydækning[28], der ved reformationstiden blev afløst af det høje, blytækkede spir, som 1577 blev beskadiget af lynild og fornyedes 1617 (se s. 102).

I det *indre* præges bygningen af det høje, lyse midtskib. De svære, firkantede arkadepiller — hvoraf ganske vist kun eet par er fuldført helt efter hensigten — har affasede hjørner og bærer spidsbuer. Under buerne ligger en svær, tredelt liste med affasede kanter (fig. 11); det samme profil genfindes på hvælvenes vægpiller på begge sider af arkademuren, men kun i sideskibene løber det til gulvet og er ellers overalt afhugget under buehøjde og bæres nu af en ornamenteret konsol. Højkirkens to store hvælv er ottedelte med overribber på hovedkrydset og hviler på dybe, falsede vægbuer, der har karakter af nicher, hvis bund har en kronekam (fig. 9). I vest ved den store, samtidige tårnbue er ingen vægpiller. Tårnrummet er nu indrettet som våbenhus ved delvis tilmuring af arkadebuerne. Det smalle tårnhvælv er seksdelt og har overribber. Søndre sideskibs vestre hvælv er et stjernehvælv med slutsten i de yderste sammenskæringer; det nederste stykke af ribberne er kvartstens. De to andre fag i søndre sideskib har krydshvælv med topkvadrat. I nordre sideskib findes et ottedelt og to seksdelte hvælv. Ingen af sideskibshvælvingerne har vægbuer eller overribber. I nordre sideskibs vestre fag danner en fladbuet dør den oprindelige indgang til tårntrappen. Højkirkemurene er over sideskibshvælvene 26—33 cm tyndere end undermurene. De har i hvert fag en senere tilmuret, fladbuet glug til kirken, dog har den mellemste i nordre side oprindelig været lukket med en halvstens mur i yderfladen.

1. gotiske byggeperiode må være afsluttet med, at man satte det nye byggeafsnit i forbindelse med den gamle kirke ved at gennembryde en korbue i den gamle vestgavl; samtidig er antagelig det gamle kor skilt fra for at benyttes til sakristi.

2. *gotiske byggeperiode* førte sideskibenes ydermure videre mod øst med tre fag og lukkede om den gamle kirke med en tresidet korafslutning.

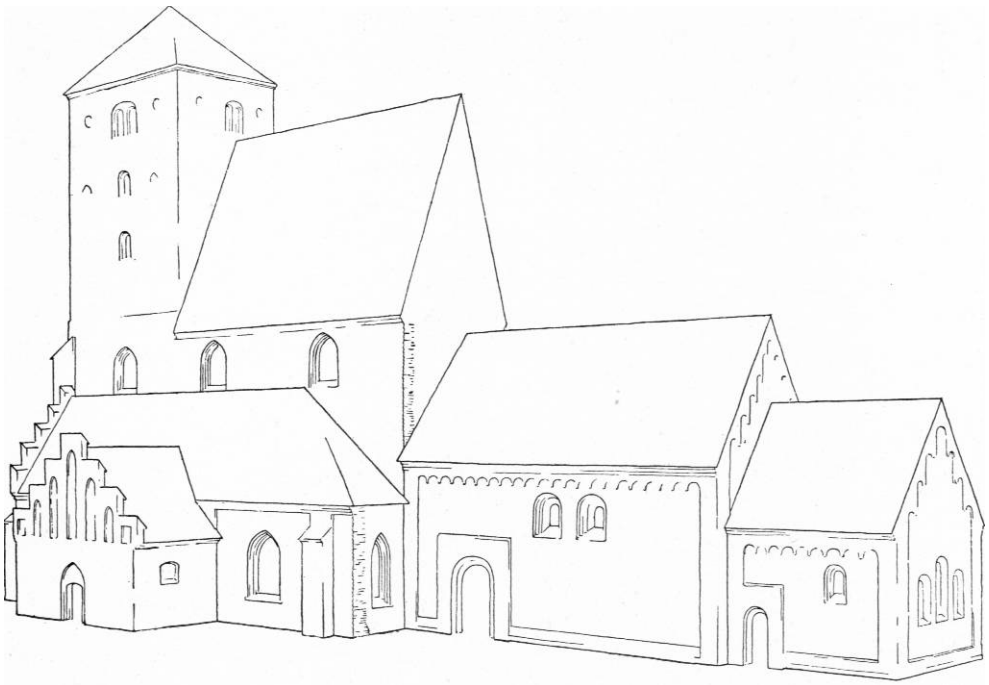

Fig. 7. Nakskov. Rekonstruktionsskitse af kirken for 2. gotiske byggeperiodes påbegyndelse.

Øgningen ses tydeligt i fjerde fag fra vest, men der har næppe været noget stort tidsrum mellem de to byggeperioder, og selvom det er nye og mindre behændige folk, der er kommet til, og muren har fået et knæk mod nord, er teknikken og formerne ganske ens. Dog er munkestenene lidt tyndere i det nye murværk, og der findes her enkelte flammede sten. De nye sideskibsfag fik hverken hvælv eller tag, og sandsynligvis nåede man heller ikke at opføre gavlfagets ydermur, før det var slut med energien og pengene. I hvert fald blev arealet inden for muren regnet med til kirkegården og benyttet som sådan på renaissancetiden[29]. Skråfagene nåede man dog at føre op omtrent til gesimshøjde; de er noget bredere end langsidernes fag, og man har derfor brudt de store murflader med en blænding på hver side af vinduerne, den nordvestre korsformet, de andre uregelmæssigt runde. I sydsidens første fag har siddet en lille dør, der måske var oprindelig[30]. Den er antagelig forsvundet 1854—60.

Kirkens fuldførelse. Efter bispens tilskyndelse blev koret og alteret »forfærdiget« o. 1570[31]. Hvis det betyder, at det store, lave, ottedelte hvælv i den østlige del af det senromanske skib er indbygget på dette tidspunkt, er det næsten nødvendigt at tænke sig, at højkirkens smalle østfag er bygget samtidig — trods årstallet 1607 på gavlen. Imidlertid består hvælvets vægpiller af firkoblede rundstave med glat kapitælbånd passende til et stjernehvælv

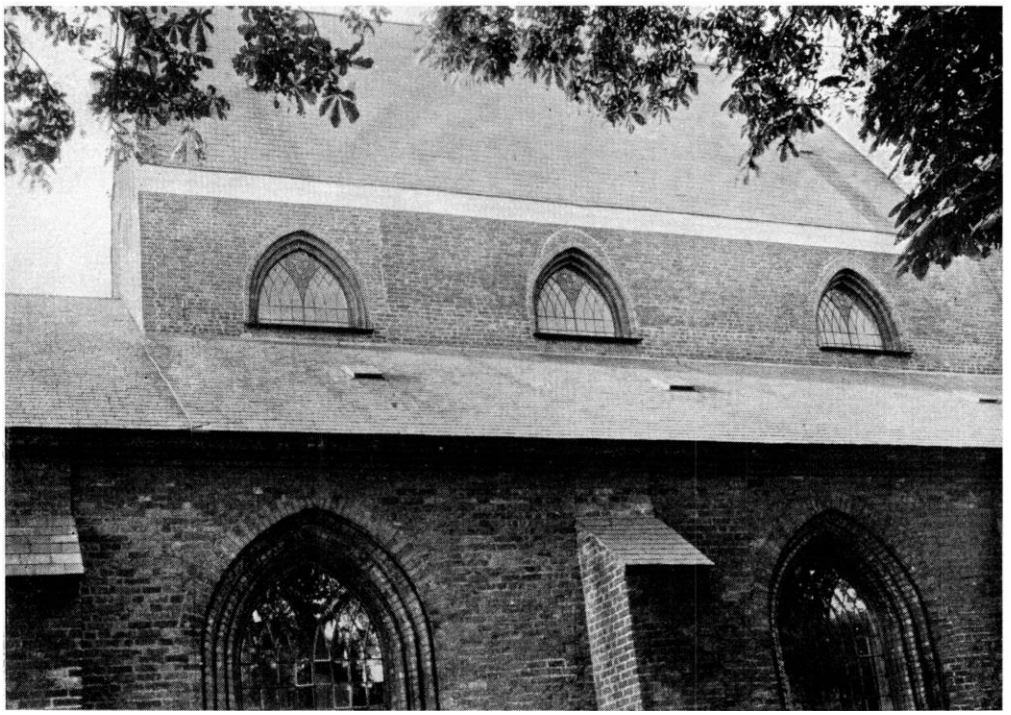

Fig. 8. Nakskov. Højkirkens nordside. (s. 95). Aa. Rl. 1943

og ikke til det nuværende ottedelte hvælv (fig. 10), og det er fristende at, tænke sig, at de hører til en ældre overhvælvning af det gamle skib. I så fald har dette haft to fag, og vestgavlen har stået midt nede i den gotiske kirkes østre fag, men da alt tyder på, at den gotiske kirke med sit østligste pillepar er bygget op mod den gamle kirke — hvis skib derved ganske vist bliver temmelig kort — er den rimeligste forklaring måske, at de firkoblede vægpiller er opført i tiden omkring 1600, men at man har ændret planen, da man skulle til at slå hvælvet. Underdelen af muren på det nye, smalle højkirkefag ses på sideskibslofterne. Den er råt opført af kamp og blandet materiale, berappet og kalket, hvilket bedst forklares ved, at dette murværk har været skjult af sideskibstagene, der så har fået nye østgavle. Hensigten hermed kan have været at skaffe afstivning af de meget høje mure, der var udsat for tryk fra den nye højkirkehvælving, som ikke blev modvirket af sideskibshvælv, men unægtelig forekommer det at være en endnu dristigere konstruktion at rejse den høje østgavl oven på den nye, brede korbue. Hvis det nye højkirkefag har haft vinduer, har de været mindre end de gamle. Der er nu sat ensartede vinduer i alle tre fag, måske er dette først sket 1854—60. Om det nye hvælv og udvidelsen af højkirken var tænkt som en interimistisk foranstalt-

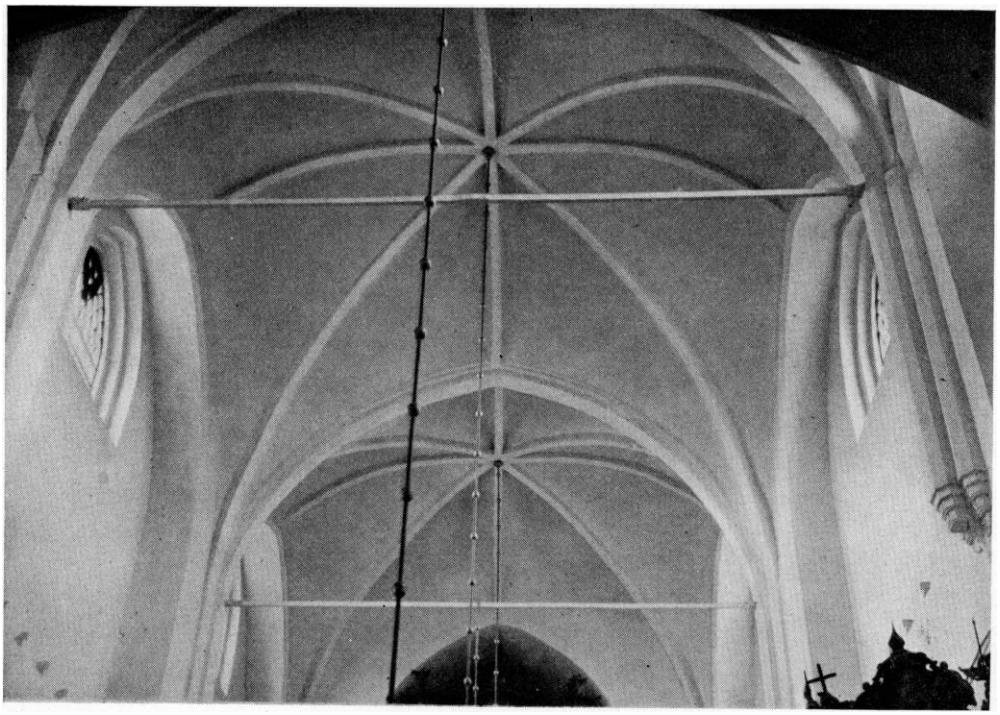

Fig. 9. Nakskov. Højkirkens hvælv (s. 96). Aa. Rl. 1947

ning vides ikke, men i hvert fald kom det til at sætte en stopper for kirkens gennemførelse efter skemaet for regelrette, gotiske treskibede kirkebygninger.

1632 blev den romanske kirkes tage omlagt med munketagsten, der blev taget fra sideskibene, som i stedet fik vingetegl[32], men tilstanden med de ufuldførte sideskibe var uholdbar, og 26. april 1650 besluttede byen sig endelig til at få bragt orden i tingene[33]. Samme år skete der store indkøb af materialer, og allerede 15. juni udbetaltes den første arbejdsløn for syv dages nedbrydning (rgsk.). Det var dog kun sideskibenes interimistiske østgavle, der faldt, og hele arbejdet kom i denne omgang kun til at omfatte to nye sideskibsfag på hver side, ialt til en bekostning af godt 138 dlr. (rgsk.). I hver af de nye gavle blev indsat et vindue, og i et af de nye søndre fag er vist samtidig indsat en dør (rgsk. 1776). I foråret 1653 tog man fat igen og skrev kontrakt med Bertel murermester fra Nakskov[34], som imidlertid af ukendt grund måtte overlade arbejdets fuldførelse til Christen murermester[35]. Arbejdet påbegyndes med nedrivning af det romanske kor, der hidtil havde været benyttet som sakristi, og udvidelse af den gamle korbue i størst muligt omfang. Ligeledes skulle sideskibenes interimistiske gavle fra 1650 gennembrydes med buer svarende til sideskibenes gjordbuer, og overalt skulle fundamenterne bortryddes, så grun-

Fig. 10. Nakskov. Koret. Aa. Rl. 1947

den blev bekvem til begravelser. Over hvælvene skulle de gamle gavlmure dog blive stående i den udstrækning det var muligt, når der skulle lægges fælles tag over koret og sideskibene, blot skulle der hugges tre døre igennem dem. Dernæst skulle der opmures to fritstående piller i koret som støtte for et nyt korhvælv med runde gjordbuer og iøvrigt i overensstemmelse med det gamle korhvælv. Endvidere skulle der mellem den gamle ydermur og de nye piller slås fem hvælv med sideskibshvælvene som forbilleder (fig. 11). Mester Bertel var letsindig nok til at love, at hvælvingerne ikke skulle blive »skæve eller krumme til Vanheld og Uanseelighed«. Et blik på planen vil vise, hvad han forstod herved. Selve østgavlen blev vistnok opmuret helt fra grunden og fik et vindue så højt og bredt, det kunne blive for hvælvet; der blev muret sidekamme på gavlen, og i koromgangens fire øvrige fag blev der hugget vinduer i lighed med den gamle kirkes. Endelig blev der lagt tegltag på det nye bygningsafsnit.

Umiddelbart efter at kirken således havde fået sin endelige form, søgte og fik Nakskov borgere kongelig tilladelse til at »lade mure en Begravelse udi deres Kirke under det nye Kor efter den Maade, som udi S. Knuds Kirke i vor Købstad Odense sket er«[36], og i foråret 1655 sluttedes kontrakt med murermester Niels Strangesen af Nakskov om at undermure murene stykke-

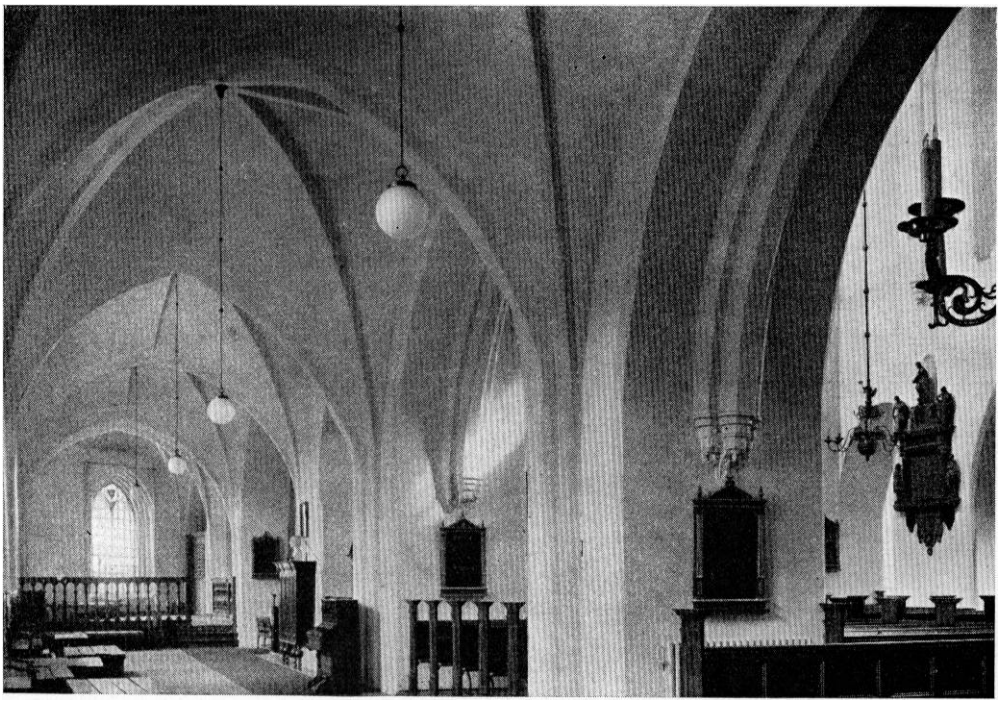

Fig. 11. Nakskov. Nordre sideskib, set mod ost. Aa. Rl. 1947

vis og indsætte »skak«-vinduer med jernstænger og glas ud mod kirkegården[37]. I krypten skulle der stampes ler i grunden og om fornødent mures dobbelt gulv. Loftet skulle lægges så højt, at en karl kunne stå oprejst, og fra begge sidegange i skibet skulle indrettes brede trapper og døre, der skulle dækkes med luger. I kirken skulle ligsten og gulv tages op, og efter at graveren havde lagt fylden ud og således hævet gulvet, skulle det hele lægges på plads igen, hvorefter der skulle mures trappe op til det nye kor og koromgangen. Samme sommer blev de gamle gavle, der var blevet stående på kireloftet, taget ned, og en af de mislykkede nye hvælvinger i sydsiden repareret[38]. Under de store byggearbejder midt i 1600-årene synes at være indsat en dør i nordsidens næstøstligste fag, der 1658 omtales som »den nye Kirkedør«; den blev atter tilmuret 1697[39].

Spiret blev som omtalt beskadiget af lynet[40] 1577, men først 1617 blev der sluttet kontrakt med tømrermester Vitus Kragen fra København om opførelse af et nyt spir for en betaling af 1000 rdl. à 32 skilling lybsk[41]. Afbindingen opgives at have haft en højde af ca. 60 m[42]. Til tækningen af spiret medgik foruden det gamle tagbly 11.212 kg bly og 81 $^1/_2$ kg kobber[43]. Spiret, der til fløjknappen må have haft en højde af ca. 90 m, var allerede fra opførelsen behæftet med mangler, og under en voldsom storm i vinteren 1625

blæste spiret ned over Vejlegade og dræbte i faldet fem mennesker[44]. Det blev erstattet af et »lidet, firskakket Tag«[45], som 1687 og igen 1822 blev ramt af lynnedslag, hvorefter man opsatte et ca. 29 m højt, stærkt svejfet, spåntækt spir[46], som endelig 1906 blev erstattet af det nuværende, 40 m høje, kobberdækkede spir, der kostede 27.894 kr. og er tegnet af arkitekt H. Glahn.

Det †Riegelske kapel var opført 1742 ved nordre sideskibs vestgavl, hvor det har efterladt et tagspor[47]. I 1832 var det meget forfaldent og blev nedrevet (rgsk.).

Senere reparationer. Efter et syn over kirken 1746[48], hvorved betydelige mangler blev konstateret, måtte man underkaste kirken en omfattende reparation, hvorved den brøstfældige hvælving i søndre koromgang blev fornyet, taget udbedret, de udvendige støttepiller delvis omsat, og endelig blev revner overalt i murværket udspækket. Til reparationerne medgik 132 tønder kalk, men desuden indkøbtes seks tønder limkalk samt tre fjerdinger »brunrødt, som kan forbruges udvendig paa Kirkemuren« og »tre Tønder Kønrøg til Fod om Kirken«, hvilket vil sige, at kirken kom til at stå rødkalket med sort sokkel (rgsk.). Kirkens sidste store istandsættelse blev foretaget 1854—60 (rgsk.). Tegltagene blev udskiftet med skifertage og vinduerne udvidet, men licitationerne 1854 viser, at man kun regnede med seks små vinduer (i højkirken) og elleve store, hvilket må betyde, at man endnu på det tidspunkt har ønsket at bevare langmurenes tre døre. Først efterhånden som arbejdet skred frem har man besluttet sig til at nedrive våbenhuset og tilmure dørene samtidig med, at hovedindgangen blev flyttet til vestfaçaden og tårnrummet afskilt som forhal. Formodentlig er det også ved denne lejlighed, at murene er blevet renset for hvidtekalken.

Tagværket over højkirken er af eg med lange krydsbånd, de øvrige tagværker er nyere og af fyr.

INVENTAR

Alterbordet er et nyere egetræspanel med fyldinger.

Alterbordsforside (fig. 12) med malet årstal 1633, bestående af en stor fylding, 84 x 146 cm, på hvis lodrette rammestykker er anbragt tilspidsende pilastre med joniserende kapitæler. I fyldingfeltet er malet en allegorisk sammenstilling af fire figurer: Kristus, som dødens besejrer, trædende på slangens nakke, Johannes Døberen, der peger på Kristus, en nøgen, bedende mand (Adam?) og Moses med lovens tavler. Rammen står i blankt træ med lidt guld og årstallet opmalet i nyere tid. Nu anbragt foran alterbordet i kapellet i koromgangen.

†Alterklæder nævnes flere gange, tidligst 1682 (rgsk.); 1752 omtales et alterklæde af rødt fløjl med guldgalloner og sølvårstal (rgsk.).

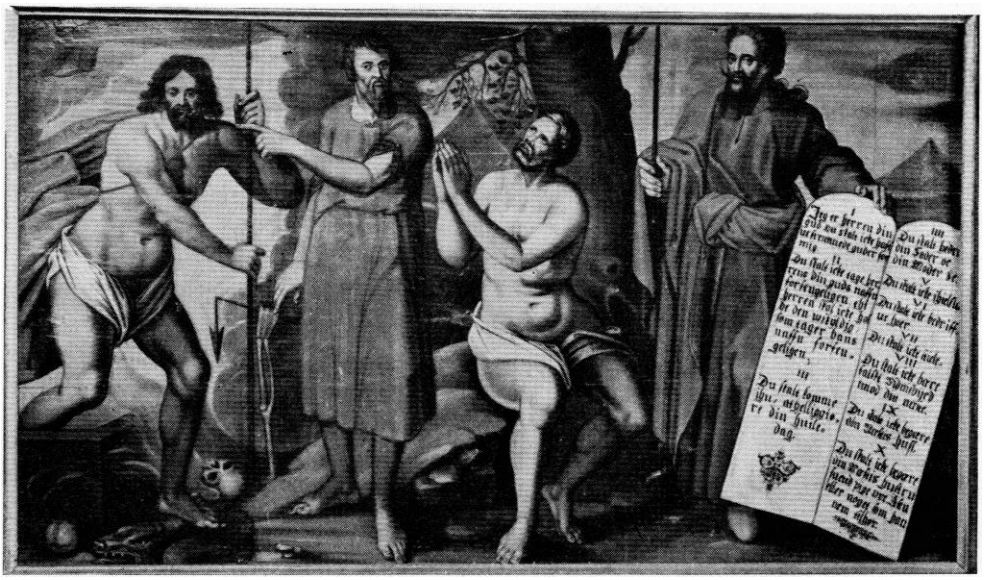

Fig. 12. Nakskov. Alterbordsforside, malet 1633 (s. 102). G. K. K. 1947

Alterdug fra 1826 (rgsk.) af kambris (fint lærred) med tønderkniplinger.

Altertavle (fig. 13) i bruskbarok fra 1656, da Odensemesteren Anders Mortensen den 28. marts sluttede kontrakt[49] om udførelsen af en tavle »lige efter den Altertavle i S. Knuds Kirke i Odense«[50]. Grundet på tavlens beskadigelse ved granatnedslaget 1659 (se s. 117) og den påfølgende reparation 1662 (rgsk.) ved »billedhuggeren i Maribo og hans søn«, modtog sønnen Morten Andersen først 1666 de sidste 30 rdl. af sin afdøde faders honorar. Altertavlen, hvis tre stokværk høje opbygning følger Odensetavlens komposition, har i storfeltet udskåret en nadverfremstilling med bordet anbragt i skævt perspektiv; i de to øvre felter findes et korsfæstelses- og et gravlæggelsesrelief. Alle tre felter flankeres i forreste plan af stive figurer, der over kronelignende kapitæler bærer de med kerubhoveder smykkede gesimsfremspring. Figurerne forestiller nederst Markus og Lukas stående på postamenter, der er formet som træer med løvkroner, i andet stokværk Paulus og Peter(?), alle med symboler; de to øverste figurer er kun forsynet med stave. De kraftige gesimser, hvis lister er stærkt riflede, støttes yderst af snoede søjler, der er ombundet med vinranker, og hvis kapitæler dannes af drueklaser. Postamentet har fem fyldinger indrammet af bølgelister, og på fremspringene sidder to kartoucher med reliefskåret: Anno 1657. De ganske smalle vinger i de to nederste etager løber ud i konsoller med fantasihoveder, hvorpå står figurer, nederst Matthæus og Johannes, derover statuetter af to apostle, den ene med kølle (Judas Taddæus). Fire lignende statuetter, nu med stave, er fordelt på

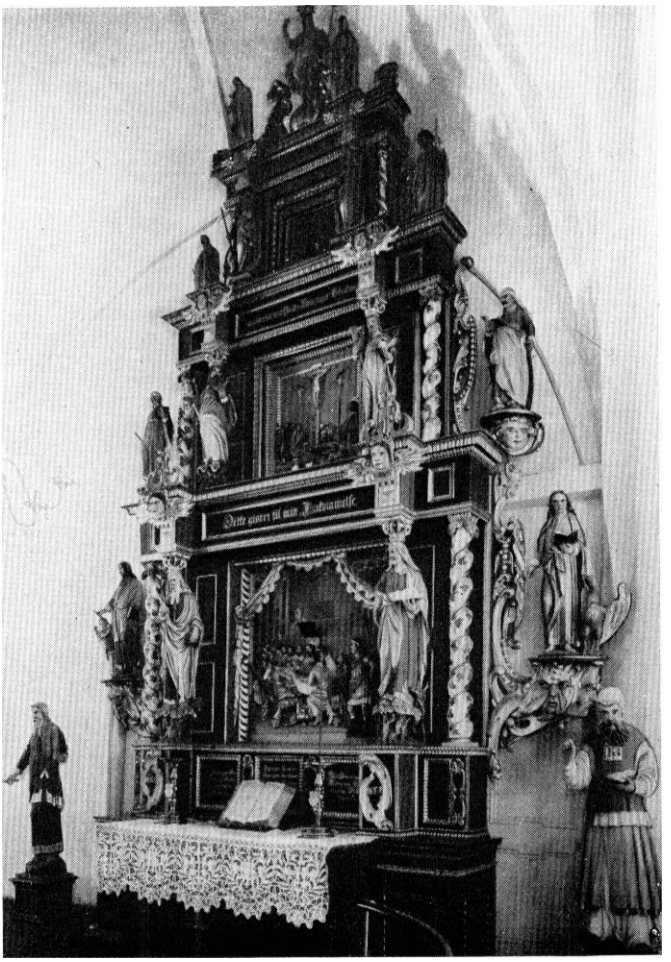

Hude fot.

Fig. 13. Nakskov. Altertavle, udfort af Anders Mortensen 1656 (s. 103).

de to øverste gesimser. Det øverste par flankerer den opstandne Kristus stående på verdenskuglen. Til altertavlen slutter sig på hver side en samtidig, fritstående figur, Moses med stav og tavler og Aron i ypperstepræstedragt med en æske fuld af manna, på postamenter, som betaltes 1664 (rgsk.).

Stafferingen, med brogede farver, er fra 1896 af J. Magnus-Petersen[51], indskrifterne med gylden fraktur. Om den oprindelige staffering meddelte en indskrift, som ifølge præsteindb. 1756 fandtes nederst på altertavlen, at denne tillige med »Chor Structurene« var blevet bekostet stafferet af M. Lauritz Mortensen og borgmester Peder Mortensen sammen med deres svoger Hans Rasmussen Holm for en del af den sone, som efter deres begæring blev givet kirken af deres svoger og søster Christen Pedersen og Karen Mortensdatter i

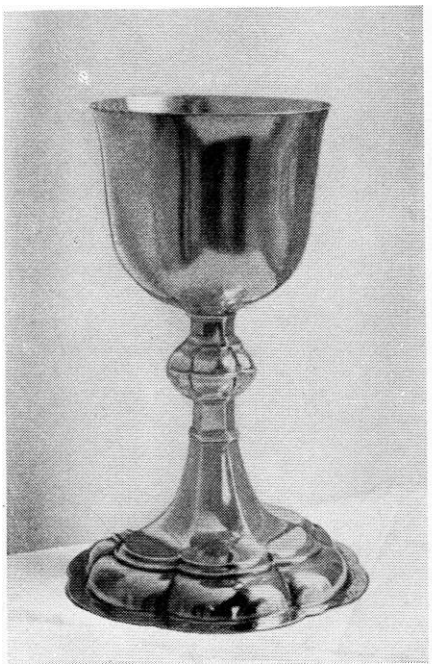

G. K.K.1947
Fig. 14. Nakskov. Alterkalk 1752 (s. 105).

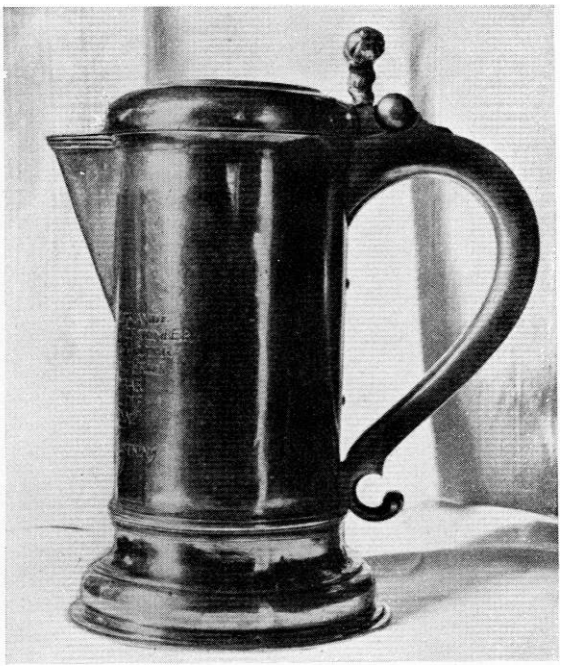

O. N.1943
Fig. 15. Nakskov. Vinkande 1692 (s. 105).

Ålborg for deres søn Peder Christensen, som ved en ulykkelig hændelse blev stukket ihjel i Viborg 5. okt. 1653. Stafferingen blev genopfrisket 1665 af Zacharias Phillip maler og afætsedes 1853, da jernstøber Lange fik 400 rdl. for altertavlens restaurering ved billedskærer Brock (rgsk.).

Altersølv. Kalk (fig. 14) af københavnsk prøvesølv 1752, 25,5 cm høj. Sekstunget fod opdrevet i to afsæt og fodplade med graveret kursiv: »Dette forfærdiget og bekaastet af Nachskov Kierche Anno 1754«; sekskantet skaft og buklet, vandret midtdelt knop, højt bæger med udadsvejfet rand; mestermærke for Christopher Jonsen 1752 (Bøje 373). Glat *disk* med cirkelkors og samme mestermærke. †*Kalk og* †*disk* på 70 lod, nævnt 1577[52], sikkert de samme, som repareredes 1664 af Matz Danielsøn og 1674 af Erich guldsmed; disken, »hvilken blev fordervet og brækket paa Alteret i sidste Svenskekrig«, omgjordes 1692 og gaves 1754 i betaling for det nye sæt (rgsk.). *Oblatæske* (fig. 16) 1696, bekostet af tolder Tønne Rasmussen (rgsk.), tvm. 10,5 cm, af ottetunget grundrids. De lodrette sider har enkelte, graverede streger, foroven og forneden er der en profileret kant med hulled mellem bølgelister. På låget findes en drevet og ciseleret blomsterranke omkring en glat medaillon med et påloddet krucifiks; stemplet med Nakskovs bystempel og mestermærke for Herman Corditzen Holm (Bøje 2042). *Vinkande* (fig. 15) 1692, 20,5 cm høj,

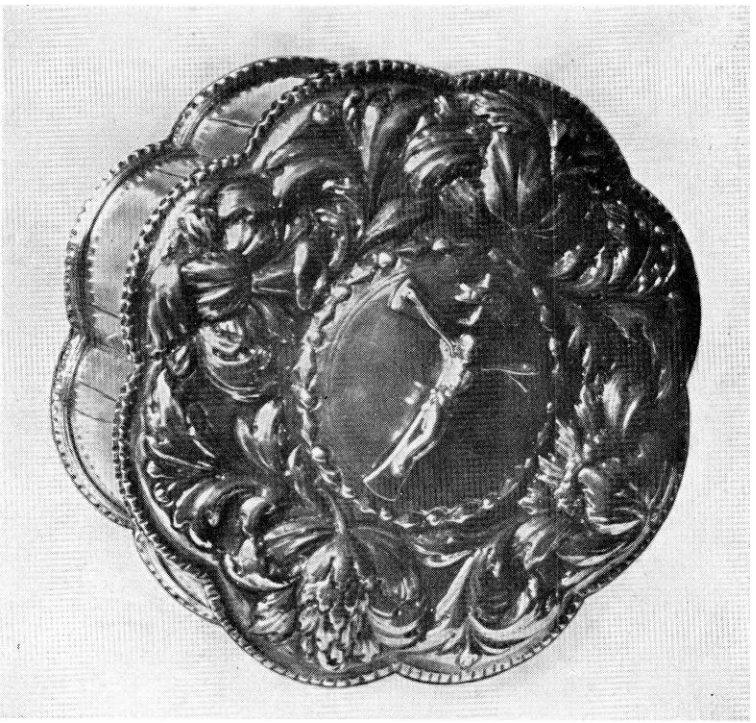

Fig. 16. Nakskov. Oblatæske 1696 (s. 105). O. N.1943

cylinderformet med kraftigt profileret fod, lige tud og stor s-svunget hank; på låget, som har afrundet kant og stor, dobbelt gæk af granatæbler, er graveret en krans. Rummålene er angivet på indersiden ved tre nagler med runde hoveder. På siden står graverede versaler: »Dend Sølfkande som Anno 1603 d. 23. September til Naxschovs Kirkis Altar waar gived af sal. Erich Christophersøn waar gandske brostfeldig och derfor i denne Former(!) omgiordt paa Kirkens Bekostning til D. A. Januarii 1692«. Spor af forgyldning; stemplet med Nakskovs bystempel, årstallet 1692 og mestermærke for Peter v. Brockhusen (Bøje 2039), der fik 6 dlr. 8 sk. for sit arbejde (rgsk.).

Sygekalke. 1) 1737, 15 cm høj, med profileret, skrå fodplade, glat fod, skarprygget knop og bæger med stejle sider; utydeligt bystempel og mestermærke for Olaus Ran 1737 (Bøje 2044). Nyere vinbeholder og oblatæske. Glat *disk* med samme stempler som kalken. Samtidigt, drejet etui af træ med læderfoer. 2) O. 1750, af københavnsk prøvesølv med profileret fod, skarprygget knop og bæger med stejle sider; mestermærke for Andreas Brøndlund (Bøje s. 74). Glat *disk.* 1737 anføres, at den forrige †*sygekalk* og *-disk* vejede 30 lod (rgsk.). †*Flaske* af sølv omgjordes 1708 (rgsk.).

Alterstager (fig. 17) fra 1631, 50 cm høje, med kraftigt profileret fod, flad

G.K.K. 1947

Fig. 17. Nakskov. Alterstage 1631 (s. 106).

G.K. K. 1947

Fig. 18. Nakskov. Bordstage (s. 107).

lyseskål og balusterformet skaft, på hvis midtkugle er anbragt to messingskjolde med graverede versaler. På det ene: »Hafver Mickel Matzen och Gunder Tomis D(atter) foreridt disse thven[de] [A]llter Stagger thill Nagchovf[!] Kiercke. Anno«, og på det andet skjold: »Gud aldmegtigste til Ærre dennom och deris tvinde sallig Børn Karen och Mette Mickelsd(atter) til Hukomelse. 1631«. Desuden to bomærker og på foden ægteparrets sammenskrevne initialer.

Bordstager (fig. 18) o. 1650—1700, af kobber, 24 cm høje. Stor, støbt fod med stærkt konvekse bukler og derover skive med stregornamenter. Profileret skaft med ringe og lodret delte knopper samt løs, ottekantet lyseskål af kobberblik med tovsnoning langs randen og udpunslede bukler. På bordet i koromgangen.

Alterbibel, trykt i København 1639, med familieoptegnelser begyndende 1639 foran i bogen. Læderbind fra 1730, da kirkeværge Andreas Rigelsøn, ifølge påskrift foran titelbladet, købte bogen og lod den indbinde. I præstegården.

†*Messehagler.* 1) Nævnt 1682. 2) 1712, af rødt fløjl med guldbroderinger, gjort i Lybæk. 3) Nævnt 1744, af rødt fløjl med guldgalloner og broderet krucifiks (rgsk.).

V. H.1944

Fig. 19. Nakskov. Bryllupspuder o. 1700 (s. 108),

Bryllupspuder, to sæt. 1) (Fig. 19) O. 1700, 52 x 52 cm, med store, broderede blomster på blå baggrund; i midten bladkrans med figurscener, et ungt par i hyrdekostumer, på den ene pude siddende kærligt sammen, på den anden dvælende ved en gravurne. Desuden initialerne K P D.

2) (Fig. 20), 1715, 52x46 cm, af blåt, uldent klæde med store, broderede, rod-hvid-gule blomster i hjørnerne, foroven roser, forneden tulipaner samt en bladkrans med røde bær og i midten en springende hjort; på begge puder initialerne G J D 1715.

Døbefont (fig. 21), 1758, udført af billedhugger Simon Carl Stanley for 60 rdl. (rgsk.), af hvid, italiensk marmor, 92,5 cm høj, med firkantet fodstykke, balusterformet skaft med æggestav om midtvulsten og bægerformet kumme med en krans af akantusblade og derover kannelurer.

†*Font* flyttedes 1572 op i koret fra sin plads nede i kirken, »som Raadsstolene nu er«[53]; 1682 fik maler Jacob Blistesøn af Nykøbing 5 rdl. for at staffere den. Fra 1698 havde den sin plads i det af biskop Thestrup indrettede kapel; den kasseredes 1758 (rgsk.).

Dåbsfad fra 1857, af galvano (forsølvet kobber), med relieffer, graveret: »L. Frölich pinx. L. Vieth sculp. 1857«[54].

†*Dåbsfade.* 1) Nævnt 1682, af drevet messing. 2) Nyt 1719. 3) Nyt 1757, af messing, fra Clemp i København (rgsk.).

†*Fontehimmel* 1681, udført af M. Tygger Vorm, kongelig Majestæts Bilthugger på Bremerholm, og ophængt i en kæde; den stafferedes samtidig

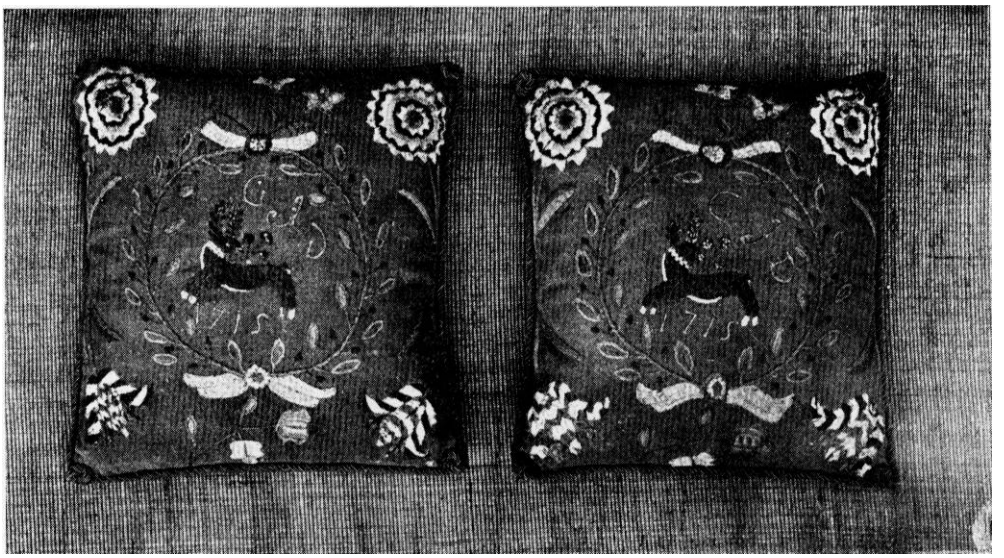

V. H. 1944

Fig. 20. Nakskov. Bryllupspuder 1715 (s. 108).

med fonten af Jacob Blieschou (rgsk.). Ifølge en indskrift var den forfærdiget på foranledning af Hans Holm for den resterende del af den sone, som hans hustrus forældre havde foræret til kirken for det drab, der blev begået på sl. Peder Christensen (præsteindb.) (sml. s. 105).

†*Håndklædehylde.* 1684 fik Hans Michelsen snedker 3 dlr. for et håndklædetræ, som blev opsat ved fonten (rgsk.).

†*Fontegitter,* nævnt 1758 (rgsk.), da gulvet blev stafferet med en sort og hvid stjerne og skilderierne overferniseret. Disse malerier udgjorde fire runde tavler, hvoraf den ene sad i fontelukkelsens dør, med allegoriske malerier ledsaget af rimede, religiøse indskrifter; om nogle af figurerne beretter præsteindberetningen, at ansigterne havde lighed med biskop Thestrup og hans børn.

Det nuværende, nyere *korgitter* består af slanke halvbalustre med profilringe.

†*Korgitter* fra 1662, da der sluttedes kontrakt med snedker og billedhugger Jochim Frederichsen i Nakskov[55] om et panel »for til, på Siderne og for Enden af det ny Kor« for 270 dl. og 1 rosenobel i drikkepenge. Af gitteret, som således oprindelig omsluttede alteret på alle fire sider, er kun de to *sidestykker* bevaret, nu anbragt bag alteret mellem østvæggen og de to piller, som flankerer alteret, samt to små *døre* i væggen bag alteret. Sidestykkerne består af et panel med rektangulære og knækkede fyldinger i flammelister og har derover et tralværk af snosøjler med profileret gesims og nu forsvundne spir, mellem hvilke der på det ligeledes forsvundne stykke ud for midtgangen var »opstaaende Billeder«. Korgitteret står nu med blankt træ med forgyldning

G. K. K. 1945

Fig. 21. Nakskov. Font, udfort 1758 af Simon Carl Stanley (s. 108).

på listerne, og dørene er hvidmalede, hvorunder ses spor af ældre staffering. Den oprindelige staffering med sorte piller, forgyldning og billeder på dørene udførtes af maler Zacharias Philip 1662[56].

Prædikestol (fig. 22, 23) fra 1630, da Jacob murmester fik betaling for at mure om den (rgsk.), i senrenaissance med bruskbarokke enkeltheder, udført af Jørgen Ringnis, hvis signatur, sammenskrevet I R i en rude, findes på opstandelsesrelieffet. Det er et af mesterens tidligste og største arbejder. Stolen har syv fag, hvoraf de tre midterste springer frem som karnap (fig. 22); hvert fag har i storfeltet en arkadefylding, og på hjørnerne står hermer forestillende de tolv apostle. I arkaderne, hvis pilastre har varieret, dekorativt snitværk med listekapitæler, hvis profil fortsættes som arkitrav under de muslingeskalfyldte, profilerede bueslag, findes relieffer forestillende syndefaldet, Isaks ofring, kobberslangen i ørkenen, korsfæstelsen, gravlæggelsen, opstandelsen og himmelfarten. Buetoppene er forsynet med dekorative bøjler, en del i form af vrængemasker. Buevinklerne udfyldes af bruskornamenter. Apostelhermerne har volutkapitæler og fantasifulde vrængemasker på de stærkt svungne skafter. Kronlisten støttes af bøjlekonsoller med englehoveder anbragt på gesimsfremspringene over hermerne. De smalle frisefelter er glatte. Arkaderne og hermerne står som vanligt hos Ringnis på en kraftig, skarprygget vulst, hvis underside smykkes af beslagværk med bosser. Under hermerne findes vrængemaskebøjler, der griber over vulsten. Postamentfelterne er glatte. Postamentfremspringene er forsynet med diamantbosser under en tandsnithængeliste. Under en forkrøppet fodliste har stolen hængestykker, der er formet som bruskværkskartoucher omkring en roset. På hjørnerne er vingede englehoveder, hvorfra udgår seks udsavede, s-formede bøjler, der midt under stolen samles om en kugle med drueklase.

N. M. fot.

Fig. 22. Nakskov. Prædikestol, udført 1630 af Jørgen Ringnis (s. 110).

Samtidigt opgangspanel, hvis glatte fyldinger indrammes af knækkede profillister og adskilles af halspilastre; under vangen er der udsavede nyere(?) hængestykker; den tilhørende dør har to slanke fyldinger med skællagte skiver på stolperne og trekantgavl flankeret af drejede spir. Samtidig himmel med kassetteloft, hvis dybtliggende, sekskantede midtfylding rummer en strålesol. Frisen er smal og glat, under hjørnerne findes hængende kerubhoveder. Den profilerede gesims, som på undersiden er smykket med rankeværk, støttes på hjørnerne af bøjler med kerubhoveder. Topstykkerne er formet som bruskværkskartoucher kronet af småspir; på himmelens hjørner står nøgne engle med marterredskaberne.

Stafferingen af stol, opgang og himmel er nymalet på grundlag af den op-

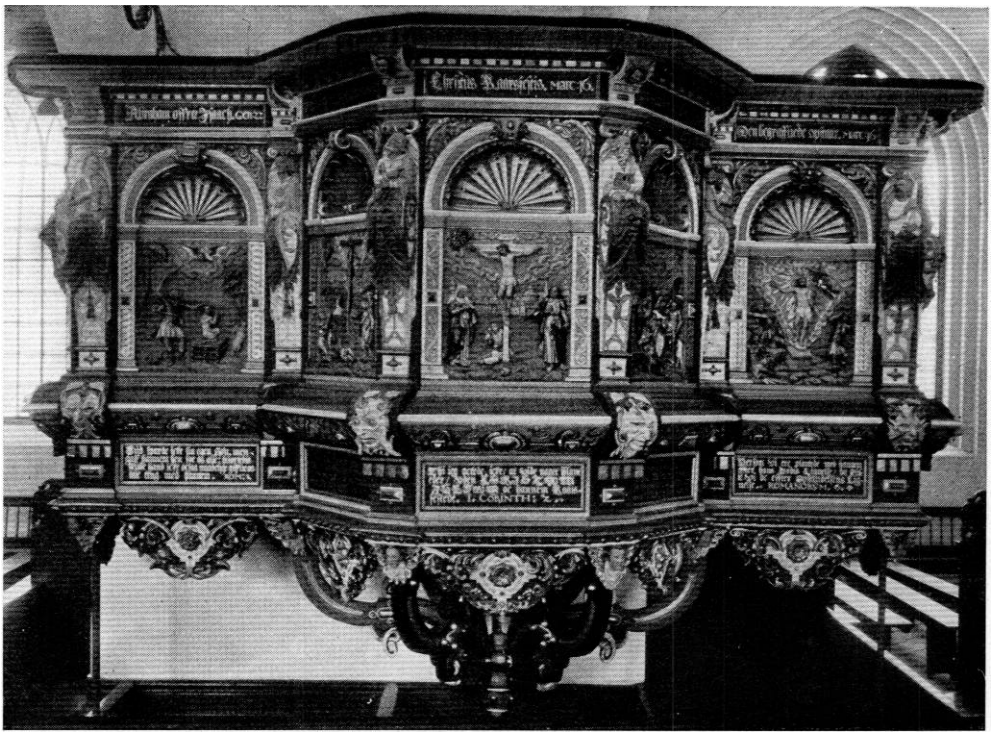

Fig. 23. Nakskov. Prædikestol, udført 1630 af Jørgen Ringnis (s. 110). N. M. fot.

rindelige, opgangen er dog delvis renset. Indskrifterne står med gylden fraktur eller lys maling; indskrifterne i stolens frisefelter henviser til reliefferne: »Slangen bedrager Evam. Gen. 3; Abraham offrer Isaach. Gen. 22; Moses ophøyer Hugormen. Num. 21; Christus kaarsfestis. Marc. 16; den Kaarsfeste begraffuis. Marc. 16; den begraffuede opstaar. Marc. 16; den som er opstanden far til Him(m)els. Aet. 1«. I postamentfelterne står Rom. 5,19, Rom. 8,32, Johs. 3,14, 1. Kor. 2,2, Rom. 6,3, Rom. 6,5 og Koloss. 3,1. Under opgangspanelets håndliste: Rom. 10,14, i dørens frisefelt Psal. 121,8. I himmelens frisefelter: 2. Kor. 20, i det ene topstykke: »Psal. 25 Dersom I høre etc.«. I to af topstykkerne: »Denne Prædickestol haffuer erlig vys og velforstandig Mand S(alig) Tygge Søffrenssøn barnfødt udi Ebbeltofft i Jydland oc Raadma[n]d her i Byen hans Arffuinge ladet bekoste, Gud til Ere, Kircken til Prydelse, hannem oc hans Hustru til Ihukommelse. Dit Ord er mine« etc. Psalm. 119; i de to sidste topstykker er indsat malerier af en midaldrende kvinde med hvidt hovedlin og hvid krave og en midaldrende mand med kraftigt skæg, høj skaldepande og pibekrave, sikkert Tyge Sørensen og hans hustru[57].

†*Prædikestol* blev opsat og færdig 1577[58]. †*Timeglas* nævnes 1716 (rgsk.).

Stolestader, nyere, nu glatte, efter at de støbejernsrelieffer, som siden 1856

prydede gavle og låger, er blevet fjernet. Gavlene havde topstykker og hermer, lågerne topstykker og arkader støbt over en model i bruskbarokke former efter motiver fra Ringnis' sangerpulpitur.

†*Stolestader* er hyppigt omtalt i regnskaberne. 1) 1664, af »M. Hendrich Verning (Henrik Werner), vonhaftig paa Ørebygaard«[59], som hvert af de følgende år modtog et beløb for sit arbejde; 1669 indgik han en ny kontrakt om at gøre fire lange stole af godt arbejde med flammede lister om dørene som på de nye stole i sdr. gang og dukker langs stolene; desuden gjorde han tre lange stole op til koret med kongens våben på.

2) 1670, af Baltzer Hendrichsen (rgsk.).

3) 1695, fem stole med låger, af Hans Rødbye, der 1696 fik 53 dlr. for otte kvindestole (rgsk.). Reparationer forekommer ofte, herunder nævnes officerernes kvindestole 1683. 1746 ansøgtes biskoppen om nye stolestader, da der dels var for få, og de dels var for brøstfældige (rgsk.)[60]. I præsteindberetningen 1756 nævnes, at kirken havde fire rader stole.

†*Skriftestole.* 1) Nævnt 1653, nedbrudt 1666 (rgsk.).

2) 1666, af Henrik Werner. 1746 blev de tre skriftestole indrettet med to døre i hver, »så man på een Gang kan skrifte to eller tre Personer«; de omgjordes 1753 af snedker Hoffmann (rgsk.).

†*Lukkede stole* omtales ligeledes i regnskaberne, således 1683 dronningens stol, 1687 kongens, 1753 kontroleur Niels Linds og 1742 rådmand Brenneckes lukkede stole; 1758 er borgmester Foebus' og 1828 byfoged Erichsens stol nævnt.

Armstol, o. 1740, med udskåret ryg. Bag alteret.

†*»Brudestolebænkene«,* med flammede lister, nævnes 1683, og 1668 stafferede Zacharias Philip begge brudestole på de flammede lister og med forgyldte kanter (rgsk.)[61].

Kiste o. 1600. Forsiden har fire, smalsiderne een arkadefylding med profilkapitæler, fyldinger i det omløbende rammeværk og beslagværk i buevinklerne. På de lodrette rammestykker mellem fyldingerne er der riflede, opad tilspidsende pilastre med profilkapitæler. Fodlisten og gesimslisten er profileret og forkrøppet. Bagsiden glat; låget har profileret, knækket kant og »falske« fyldinger indrammet af lister. Nøglehullet er skjult bag den midterste pilaster. Kisten er ret hårdt istandsat. Understel og ben nye. Staffering i farver, guld og sølv.

Skabe. 1) Indmuret i væggen; den smedede jerndør har snoet håndtag. I koromgangen.

2) Fritstående, med dobbeltdør, to fyldinger i hver fløj samt to på skabets sider, alle med flammede lister svarende til korgitteret og muligvis samtidig med dette.

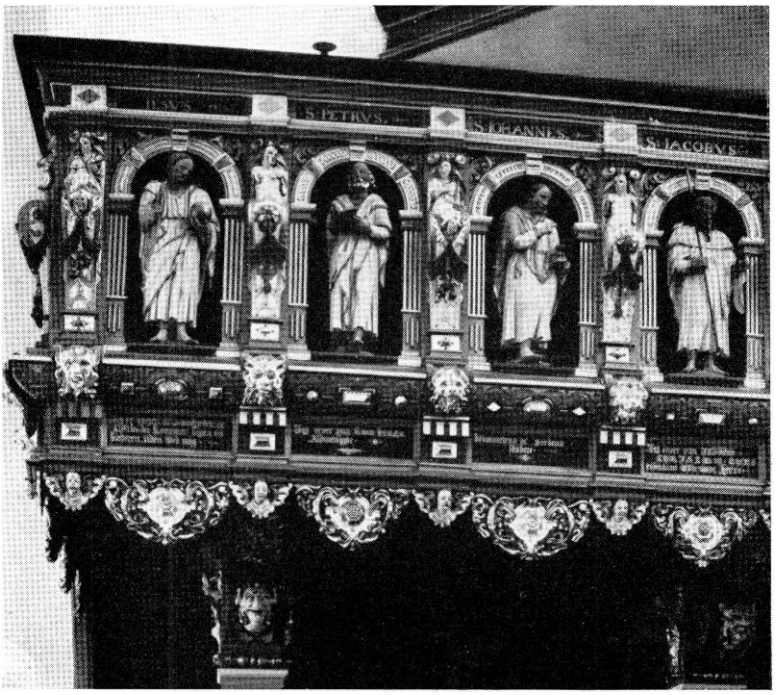

NM fot.
Fig. 24. Nakskov. Pulpitur, udfort 1631 af Jørgen Ringnis (s. 114).

Pulpiturer. 1) Af Jørgen Ringnis; 1631 blev der tinget med »Billedsnideren i Marebo«, som fik $166^1/_2$ dlr. for sit arbejde (rgsk.). Pulpituret bæres af fire joniske søjler, og under bjælkerne, der hviler på søjlerne, findes volutsvungne konsoller prydet med vrængemasker og på siderne vingede englehoveder. Brystværnet har en række nicheformede arkadefyldinger, 13 på forsiden, to på hver kortside, med statuetter af Kristus som verdens frelser, de tolv apostle og de fire evangelister (fig. 24). Arkaderne har kannelerede pilastre, bueslagene slyngbånd og bosser. I buevinklerne findes bruskornamenter. På de lodrette rammestykker mellem arkadefyldingerne står joniske hermer, hvoraf nogle forestiller dyderne med attributter i hænderne, resten har volutarme; de kraftigt volutsvungne skafter er prydet med rosetter, englehoveder og draperier. De smalle frisefelter, som er indrammet af profillister, ligger dybt, gesimslisten er profileret. Under arkaderne afsluttes pulpituret paa samme måde som prædikestolen.

Stafferingen er nyere, navnlig med blåt, gråt og guld. Nichefigurernes navne er angivet med versaler i frisefelterne, og i postamentfelterne findes religiøse frakturindskrifter, mod syd Johs. 1,29 og Mark. 9,50; mod øst trosbekendelsens artikler; mod nord Luk. 23,43 og Matth. 5,48. Pulpituret

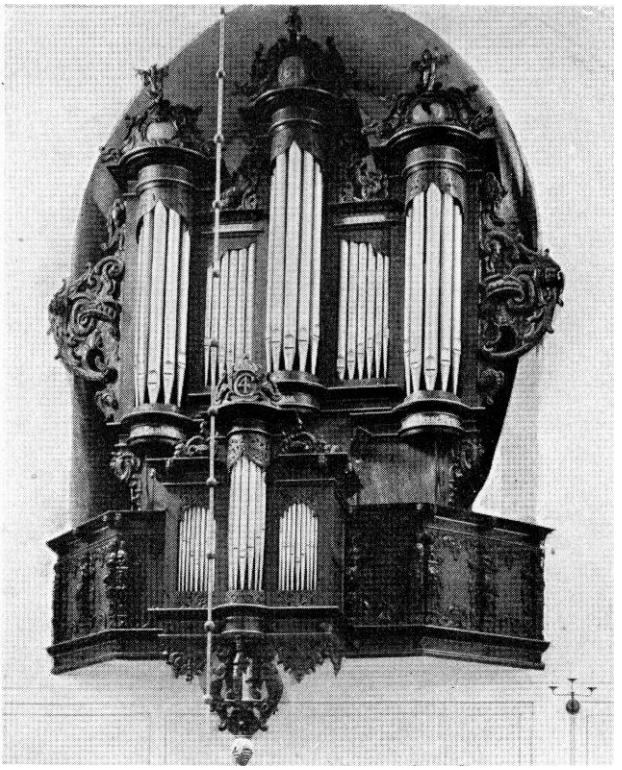

NM fot.
Fig. 25. Nakskov. Orgel og orgelpulpitur. Snitværk udfort 1648 af Søren Ibsen (s. 115).

havde oprindelig sin plads tværs over korbuen, men blev 1864 flyttet ned i kirkens vestende, under orgelpulpituret, hvorved søjler og bjælker blev delvis fornyet.

2) O. 1630—40, bestående af tre fag bruskbarokt snitværk med brystningspanel og tralværk med udskårne tremmer. 1699 blev tralværket over »Bellerne« (orgelbælgene) fliet (rgsk.). Nu mørkt egetræsmalet. I forhallen, bag orgelet.

Orgelfagade og *orgelpulpitur* (fig. 25) fra 1648, et bruskbarokt snitværk af Søren Ibsen fra Bremerholm. Værket er ifølge rgsk. flere gange ombygget, således 1740 af orgelbygger Chr. Abrahamsen Svane fra Rudkøbing, 1755 af samme, 1807 af organist Lampe og snedker Folk, 1856 og endelig 1913 af I. Starup, København, for gave af købmand H. C. Krøyer ifølge indskrift på en sølvplade over klaviaturet. Façaden har tre halvrunde tårne, det midterste hævet lidt i forhold til de to yderste; storvinger, postament- og topvinger består af fantasifuldt bruskværksslyng, topstykkerne er formet som bruskværkskartoucher kronet af siddende småengle. Rygpositivet er helt omdannet, men med anvendelse af det gamle snitværk, bruskede topvinger og topstykke

med kronet C 4, udsavet og udskåret rammeværk ved piberne samt hængestykker med masker og i midten tre svungne, karyatidelignende bøjler samlet på en drueklase. Brystværnet har bruskværksindrammede fyldinger adskilt af ti hermer, nogle med dydernes symboler; skafterne har vrængemasker og englehoveder. Under gesimslisten findes bøjlekonsoller med englehoveder. På balustradens håndliste er der en række runde taphuller og forskellige indskårne navne og årstal, det ældste fra 1797.

Orgel og pulpitur står nu i renset egetræ, i topstykkerne står: »1648 Renov. 1740« og »Renovert 1836«. 1649 stafferedes orgelet af Thomas Joenssen og Rasmus maler og 1740 af Hans Bilde (rgsk.).

Pengeblok (fig. 26) fra 1573, da den senere borgmester Rasmus Jensen gav en kiste til de fattiges penge, som blev sat i kirken[62]. Den stærkt jernbundne kiste har skrå sider, forsiden tre store hængelåse og låget fire pengeslidser og to delvis skjulte låse samt bogstaverne K L og D F. Indskårne initialer og årstal i jernbåndene, det ældste fra 1652. Højde 56, bredde 83 og dybde 54 cm. Nu anbragt i skibets vestende, men den har måske stået i sakristiet, hvorfra »Kirkeblokken« 1653 blev flyttet ned i kirken; 1662 blev den brudt op af en dreng, der til straf henrettedes (rgsk.).

Pengetavler. 1) O. 1700—50, med indskåret P K S 1755, på den foroven udskårne opstander er med lyst træ indlagt: »Kirkens Taule«; håndtaget mangler.

2) O. 1700—50, svarende til foregående, med indlagt stjerne af ben og mørkt træ og indskåret J F M 1769.

3) 1768, af fyrretræ med udsavet opstander. Spor af gul og rød staffering samt initialerne H M M 1768.

**Pengetavle,* 1764, med profileret kant og udskåret opstander med spejlmonogrammet H M M flankeret af svaner, øverst bøjle til en klokke. Spor af staffering med rødt, sort og guld. I Stiftsmuseet.

†*Pengetavler* nævnes flere gange i inventarierne; en del af dem er måske identiske med de endnu bevarede. 1654 gjorde Jacob dreyer et nyt skaft i den ene kirketavle, som var sønder brudt ved klokken, og Johan maler anstrøg den og forgyldte knappen (rgsk.). 1740 omtales fire indlagte tavler med sølvbjælder, een lignende for den danske skole og en ny, lukt tavle til pulpituret 1736. 1813 fandtes fem åbne, een lukket tavle og tre blikbøsser (rgsk.).

†*Klingpunge* nævnes ligeledes flere gange, således fire 1682 og 1703 een, foræret til kirken af sal. Hans Holm (rgsk.).

Præsterækketavle, opsat af sognepræsten Lauritz Mortensøn Widsted »for en Del af den Sone efter hans si. Søstersøn Peder Christensen, Inger Hans Holms Broder i Nakskov, som ulykkelig blev ihjelstukket den 3. Oktober 1653« (se s. 104), fuldført 1676, da Hans Rostrup var sognepræst, Niels Sax-

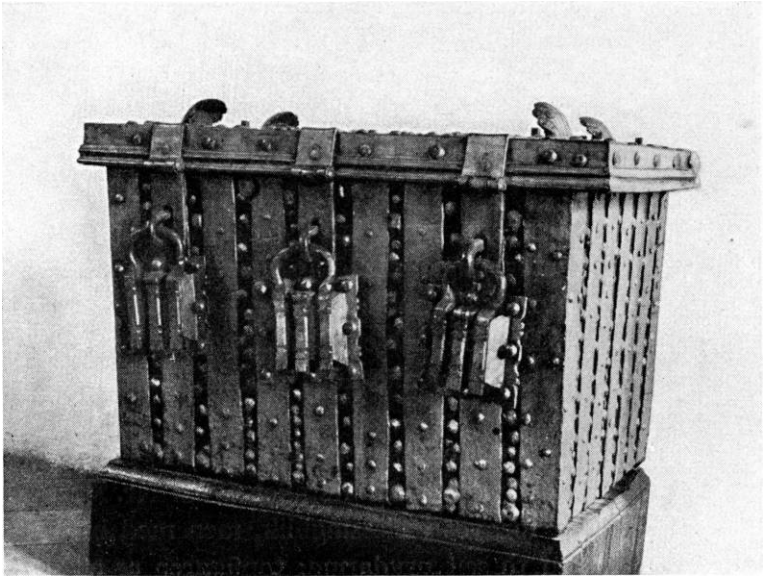

Fig. 26. Nakskov. Pengeblok 1573 (s. 116). O. N.1943

trup kapellan og Hans Holm kirkeværge, af maler Jacob Bliskou fra Nykøbing (rgsk.)[63]. Indskriften er fornyet 1902.

Mindetavle over et lynnedslag i kirken 7. aug. 1687. Tavlen gjordes 1692 af snedker Hans Mickeisen, med flammede lister, og stafferedes af Johan maler i Branderslev (rgsk.). Indskriften er fornyet efter Marmora Danica[63].

Granat. En sprængt granat er anbragt på en sokkel af kalksten, hvorover der er en lille tavle indrammet af en bølgeliste. Frakturindskriften er fornyet efter Marmora Danica[63]: »Anno 1659 Søndagen den 19. Junii er denne Granat indskudt af de Svenske og gjorde paa Altertaflen stoer Skade« (se s. 103). Ved korbuens nordside.

Malerier. 1) O. 1650, portræt af Laurids Vidsted[64] (1614—74), sognepræst i Nakskov, fremstillet i halv figur. Olie på lærred, 99 x 95 cm. Sort profileret ramme med stukliste.

2) O. 1670, portræt af Niels Pedersen Saxtrup[64], kappellan til Nakskov og sognepræst til Lille Løjtofte (o. 1624—86). Ovalt brystbillede en face, olie på lærred, med sort ramme og bølgeliste inderst og yderst.

3) O. 1760, portræt af præsten Ole Frants Dorph[64] (1711—77), rimeligvis malet af Brünnich. Brystbillede en face; olie på lærred, 77x61 cm. På baggrunden frakturindskrift: »Olaus Fransisci Dorph. Natus d. 13. Feb. 1711«. Maleriet anskaffedes 1837[65].

4) »Bebudelsen«, moderne kopi efter italiensk renaissancemaler, skænket 1856 af politimester Hammerich.

De tre første er anbragt i nordre sideskibs vestende, nr. 4 som altertavle i koromgangens lille kapel; nr. 3 hang 1755 i koromgangen ved epitafiet (præsteindb.).

Lysekroner. 1) O. 1610. 2 x 6 vandret stillede lysearme. Hængekuglen er formet som et løvehoved med en ring i flaben, topfiguren er en flakt ørn. Foran alteret.

2) 1651. Otte, delvis fornyede, s-formede lysearme og to rækker små prydbøjler. Stangen ender i stor kugle med pinjekogle, den forgyldte topfigur holder i højre hånd en stor nøgle med 1651 og i venstre et bomærkeskjold med graveret H P S K H D 1651. På et skriftbånd om midten af den store hængekugle graverede versaler: »Anno 1651 Hanns Povelssen Ves[t] Indies Far«. Nr. 4 fra alteret.

3) 1702, som nr. 2, men kun med een række prydbøjler, der ender i klokkeblomster, og topfigur med bomærke og årstallet 1702. Nr. 2 fra alteret.

4) 1718. Lysearmene er fornyet i messingblik, men med bibeholdelse af de gamle lyseskåle og spor af to sæt prydarme; topfiguren er en ørn; den store hængekugle har graverede versaler:

»Denne Krone Lius skal bære
Til Guds Tempels ævig Ære
For vi trende Brødre fick
Her i Daaben Liusets Skick«

»Saa vi ved vor Troes Ende
Skal til Liusets Herre vende
Hvor hans Ansigt liuse skal
For os i sin Konge Sal«.

og: »Til Lusenes [!] Vedligeholdelse gives Capital LXXX Dlr. af Hans Antoni Jens Brennike 1718«[66]. Bag alteret.

5) 1782. Stangen har foroven en lille kugle med prydbøjler og som topfigur en flakt ørn, forneden en meget stor hængekugle med graverede versaler: »Maria Popping og Peer Hansen hendes Søn sal. Hans Pedersens wor Kirke prydet har med denne Lyse Krone, gid de for den og meer maae for Guds Naadestrone i Ævigheden faae en vigtig Naade Løn. Aar MDCCXXCII«. Seks nye lysearme. Nr. 3 fra alteret.

†*Lysekroner* nævnes flere gange i regnskaberne, og een nævnes i et gavebrev 1619 (muligvis identisk med nr. 1). 1653 solgtes to ubrugelige lysekroner fra kirken; o. 1675 omtales den midterste og største, der var skænket af Karen Borris; 1682 nævnes to lysekroner, senere omtales sal. Hans Poulsens krone og 1737 en lille dobbelt lysekrone med tolv arme[67], skænket af håndværkere og ophængt i den søndre gang. 1753 nævnes Mad. Karen Holm, sal. Anders Rigeisens tolvarmede lysekrone[67] i nordre sideskib.

Lysearme. 1—2) Den ene med årstallet 1596, s-svungne og ciselerede med store lyseskåle. På sangerpulpituret.

3) Sikkert den samme, som fru Ide Rantzau skænkede 1644 efter sin mands

død til anbringelse under tårnet ved hans grav[68]. En kraftig hånd af træ med spor af rød maling under egetræsådring fastgjort i muren holder den smukt s-formede arm, hvis ene snoning ender i en kvindefigur, mens den anden afsluttes som en svane; vinkelret herpå udgår til hver side to s-formede arme, der ender i firbladede blomster og bærer store lyseskåle; i midten står en drengefigur med en lyseskål på hovedet. I kirkens nordvestligste arkade; 1682 fandtes »Rantzaus Arm« ved trappen til sangerpulpituret (rgsk.). En kopi i bronzeret støbejern er anbragt i søndre arkade.

4) O. 1650. Den s-svungne arm, som forneden ender i et slangehoved, bærer en bred, flad lyseskål, hvorunder der er et skjold med to hænder, som holder krydsende fakler, samt initialerne I V B. Ved prædikestolen.

†*Lysecirme.* 1) 1711, skænket af Karen Gregersen Jensdatter[67].

2) 1743 nævnes Karen salig Jens Godefredsens lysearm i nordre gang (rgsk.).

Kirkeskib fra 1828[69], fregat »Dronning Maria«, med sejl.

†*Kirkeskibe*, nævnt 1662, 1681 og 1684; o. 1703 nævnes et skib, givet af nogle søfolk (rgsk.).

Tårnur, nyere.

†*Tårnur* nævnes 1651, da der blev akkorderet med sejermageren Mathiis Søffrenssen om årligt at reparere værket, 1682 og 1730, da det blev forfærdiget af kongelig Majestæts priviligerede urmager Peter Mathiesen. Uret, der slog time- og kvarterslag både ude og inden i kirken på to slagklokker, kostede 400 rd. foruden det gamle urværk (rgsk.). 1687 beskadigedes uret af et lynnedslag, se mindetavle (s. 117).

Klokker. 1) 1748, »Vægterklokken«, støbt af Johan Barthold Holtzman i København, med versalindskrift: »Soli Deo Gloria. Me fecit Johann Holtzman Hafniæ 1748« (»Gud alene æren . . .«) og på siden en rimet indskrift, der meddeler, at klokken tog skade ved Christian 6.s død, og at kirkeværgernes navne var Didrich Didrichssøn og Christen Heberliin. Tvm. 102 cm.

2) 1749, »Tolvklokken«, støbt af Johan Barthold Holtzman og med samme indskrift som foregående samt årstallet 1749. På siden Frederik 5.s navn og et religiøst rim. Tvm. 110 cm.

3) Omstøbt 1850 af Gamst og Lunds Eftf. Tvm. 118 cm.

†*Klokker.* 1) 1298. Den latinske indskrift, som Resen gengiver i forvansket skikkelse, lyder i oversættelse: »Kom hid, jeg kalder jer til den hellige bekender Nicolaus' kirke. I Herrens år 1298 den 13. aug. er denne [klokke] gjort i Kristi navn. Hil dig Maria«. På klokken fandtes desuden to mænd og en pelikan[70].

2—3) To klokker bortførtes fra kirken den 13. aug. 1510 af lybækkerne og skænkedes til S. Gertruds kapel i Lybæk[71].

4) 1650 betaltes klokkestøberen for den nye klokke, som blev købt til kir-

ken og til byen; der blev leveret $6^1/_4$ pund voks til at sætte bogstaver på klokken (rgsk.).

5) 1664 omstøbtes tiklokken og tolvklokken, som svenskerne havde slået i stykker (rgsk.).

6) 1678, støbt af Hans klokkestøber, hvis betaling ialt beløb sig til 123 dlr. 1 mark 3 sk. (rgsk.).

7) 1680, støbt af Ahasverus Koster van der Hart, som 30. marts indgik kontrakt om støbningen, og som 23. august fik udbetalt 124 rd. 1 mark 5 sk. for klokken, der vejede 5 skippd. 1 lispd. 14 pd. (822 kg). Samme år blev »Vagtklokken« nedtaget (rgsk.).

8) 1680 betaltes den samme klokkestøber 60 dlr. for omstøbning af »den store Klokke« (rgsk.).

9—12) 1691 blev to klokker nedtaget af tårnet og den ene slået i stykker (rgsk.); i inventariet 1692 nævnes, at fire klokker omstøbtes, nemlig mellemklokken, tolvklokken, tiklokken og den mindste klokke. Klokkestøberen fik 64 dlr. for at omstøbe tolvklokken, der vejede $3^1/_2$ skippd. (560 kg). Jørgen klokkestøber fik 108 dlr. for at omstøbe den største klokke, der vejede $4^1/_2$ skippd. (720 kg), og for at omstøbe den klokke, som Karen salig hr. Gregersis havde givet noget til hjælp til, fik han 48 dlr. 2 mark 7 sk. (rgsk.).

13) 1769 omstøbtes »den lille Klokke«, også kaldet »Pinzen« (pinken), af Marchus Troschler i København (rgsk.)[72].

14) 1794, støbt af G. Herbst i København.

GRAVMINDER

Epitafier. 1) 1626, af sandsten, over Otte Christensen, rådmand over Halldstedclosters Lehn, død 4. nov. 1603, og Charsten Niellssen, borgmester her sammesteds og ridefoged over Halldsted Closters Lehn, død 21. okt. 1625, samt Lisebet Anders Daatter, død 30. juli 1634 i sin alders 66. år. Bekostet af Lisebet Andersdaater over hende og hendes sal. husbonder. Skriftfeltet, med malede versaler, flankeres af glatte, joniske søjler, og uden for disse står to dyder, den ene håbet med anker, den anden med bog; det kraftige, halvrunde postament prydes af tunger, englehoveder og i midten en lille kartouche med årstallet 1626. Hængestykket, med bruskværksvolutter, omfatter et vinget englehoved og en lille kvadratisk skrifttavle. Over den profilerede gesims står to dyder, klogskab med slange og retfærdighed med vægt og lod, og topstykket krones af en tilsvarende figur, styrken med søjle. Stafferingen med guld og farver er helt fornyet, i frisen findes tre bomærkeskjolde samt initialerne O, L A D og K N H, i topstykket Rom. 14. Senere er på siderne

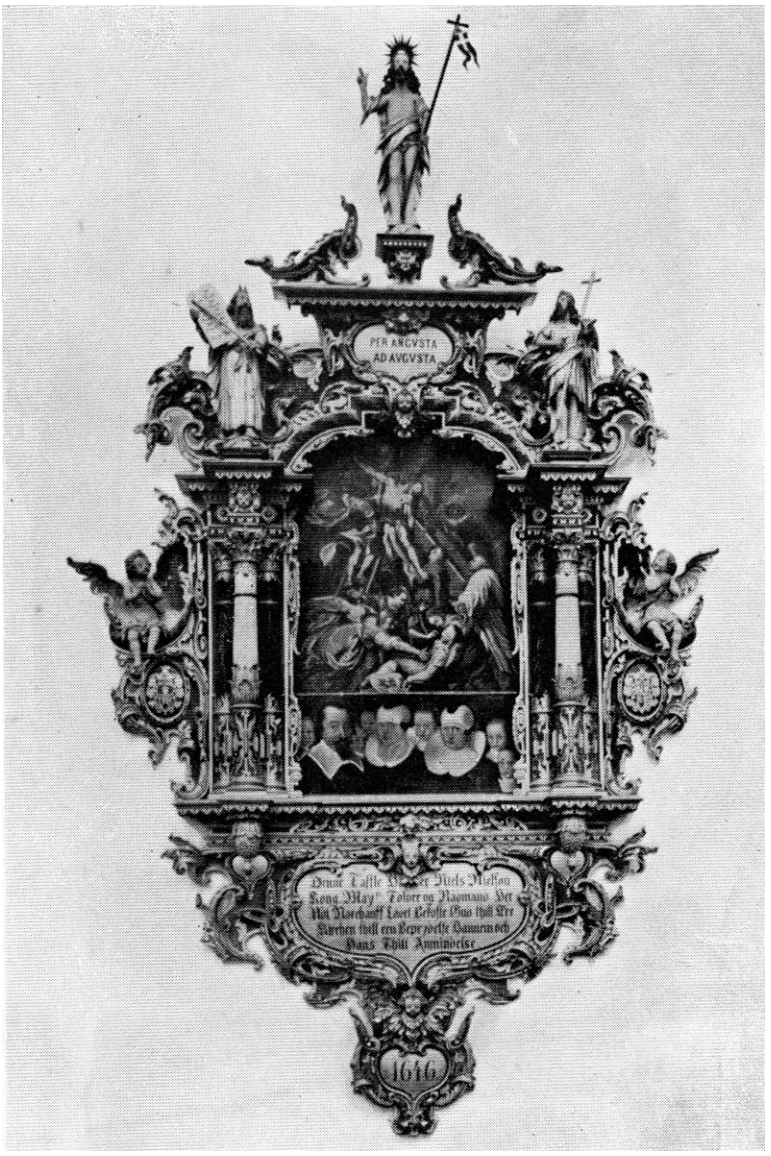

Pacht og Crone fot.

Fig. 27. Nakskov. Epitafium 1646 over tolder Niels Nielsen (s. 121).

af hængestykket tilføjet to sandstenstavler fra 1726 og 1730 med gravskrifter (kursiv) over Gunder Pedersdatter Lund, død i sit 60. år, og hendes mand, handelsmand Hans Pedersen Top, død i sin alders 69. år, begge nedsat i den til epitafiet hørende begravelse. På pillen i søndre arkaderække over for prædikestolen.

2) (Fig. 27). Bekostet 1646 af tolder og rådmand i Nakskov Niels Nielsøn.

Det meget smukke og dygtigt skårne epitaf, i rig bruskbarok, er muligvis et arbejde af Hans Gudewerth den yngre. Storfeltet, der foroven afsluttes af en fladbue, kantes af smalle ornamentslyng og flankeres på hver side af een hel og to halve korinthiske søjler med høje prydbælter og akantusbladskeder. Over de frie søjler står figurer af Moses og Johannes Døberen, øverst i midten af den brudte gavl den opstandne Frelser med sejrsfanen; på vingerne, der har ovale indskriftfelter, sidder englebørn. Hængestykket består af en større og en mindre, hjerteformet kartouche, også i topstykket findes en mindre, hjerteformet kartouche. I storfeltet sidder et maleri på træ, hvis øverste og største del forestiller nedtagelsen af korset, mens den nederste, mindre har portrætter, brystbilleder af tolderen, hans to koner og seks børn; maleriet er rimeligvis udført af Antonius Clement. Ny staffering med rødt og guld og nye indskrifter med fraktur og versaler. I vingerne malet to bomærkeskjolde med sammenskrevne monogrammer N H N og K H B. På den vestligste pille i søndre arkaderække.

3) 1653[73]. Niels Nielsøn, borgmester under Nakskovs belejring 1659, død 1671. Kun det ovale maleri på træ, 77,5x61 cm, er bevaret. Øverst ses en dommedagsscene med stærkt bevægede figurer i forgrunden, nederst brystbilleder af to mænd, tre kvinder og et pigebarn. Ny egetræsramme. På midtskibets vestvæg.

4) 1676. Niels Saxtrup, sognepræst til Nachskou menighed og Lille Løgtofte sogn i 22 år, opsat i hans alders 53. år. Af kalksten, med reliefversaler; epitafiet har basunblæsende engle i hjørnerne og omfatter foruden gravskriften et opstandelsesrelief med religiøs randskrift; hængestykket er formet som en oval plade med lam og slange og har en religiøs indskrift på latin. I det halvrunde topstykke er der et relief af himmelfarten. Delvis bemalet. I koromgangens søndre side.

5) 1686, over borger og handelsmand i Naxskov Hans Rasmusøn Holm og hustru Inger Chrisstensdatter, opsat da han havde været kirkeværge til S. Nicolai kirke i 20 år, i hans alders 60. år. Af rød kalksten, med reliefversaler, i hjørnerne basunblæsende engle, foroven den opstandne Kristus flankeret af dødningehoved og timeglas samt: »I Dag mig, i Morgen dig«. Under gravskriften, der indfattes af en laurbærkrans, står bibelcitater: Prov. 22 og 2. Kongernes 23. I søndre sideskib.

6) O. 1715, over biskop Thestrups to hustruer, Else Mule, datter af provst og sognepræst i Nyborg Hans Mule, sønnedatter af Claus Mule til Nislevgård, født 12. maj 1658, død 8. jan. 1697, nedlagt under denne sten, der er omgivet af et stærkt og prægtigt gitter; Magdalene Bornemann, med hvem Frants Thestrup blev gift 12. dec. 1698 i København, en datter af rådmand, kansler, professor, assessor i højesteret og rådmand i København hr. Cosmus Borne-

mann, enke efter rådmand i København Morten Budolphi fra Aalborg, død 15. juli 1715 og bragt til hvile i Budolphi kirke. Frants Thestrup var søn af Ole Thestrup, sognepræst i Dalby og Stubbedrup på Fyn, og Christine Moth, født 6. juli 1653, phil. mag. 1675, Nyborg skoles rektor og præst 1681, førstepræst ved Nachschov kirke 1684, provst for Nørre Herred 1685, 1691 præst i Branderslev, 1698 sognepræst ved Helligånds kirken i København og direktør for fattigvæsenet, 15. april 1709 biskop i Ålborg, fader til fire sønner og seks døtre. Rund tavle af sort kalksten med fordybet og forgyldt kursiv, i nordre sideskib. Tavlen var tidligere anbragt inde i fontelukkelsen, der 1698 blev indrettet til begravelseskapel af biskop Thestrup (præsteindb.) (sml. s. 109).

†*Epitaf* 1638 over Lauress Rasmussen, borger i Nagschou, med et maleri af Kristus i skyer over en mand med to hustruer, en søn og to småbørn. Hang 1848 bag alteret, i omgangen[74].

Mindetavler. 1) Over faldne fra sognet i krigene 1848—50 og 1864, opsat 1893. På vestligste pille i nordre arkaderække.

2) Nyere, over Nakskovs forsvarere under den svenske belejring 1659. I søndre sideskib.

Gravsten. 1) O. 1550. Brudstykke med lille rest af tysk frakturindskrift: »[in G]ot Entsla [fen]«. Grå kalksten.

2) O. 1607. »Tvende Dannemend«, »Andreas . . . odvig, død 1607«, og » . . . , død 2. Marts . . . «. Opsat af »efterladende . . . daater«. To brudstykker af rød sandsten med fordybede versaler.

3) O. 1634. Caren Jensens, død . . . 1634. Brudstykke af grå kalksten.

4) 1645. Rådmand i Nagschow Michel Matzsøn, død 7. jan. 1654, 47 år gl., og hustru Gunder Tommes Daater, død □, samt <Bodel Michelsdatter, død 1708 i sin alders 74. år>. Grå kalksten, 242 x 183 cm, med reliefversaler langs randen. I stenens hjørner er indlagt reliefmedailloner af malm, foroven evangelisterne parvis grupperet, forneden fire apostle; mellem de øverste medailloner findes et ovalt felt forestillende Kristi fødsel, derunder en kvadratisk tavle med frakturindskrift, Johs. 11, 25 og 26, flankeret af tro og håb; under indskrifttavlen et større ovalt relief med opstandelsen og nederst mellem apostelmedaillonerne tre bomærkeskjolde i bruskværkskartoucher. Stenen har rester af bemaling, indskrifterne er forgyldte. Indmuret i nordre sideskib.

5) O. 1705, Karen Willersdatter, død 1705 i sin alders 47. år. Brudstykke af grå sandsten med fordybede versaler.

6) O. 1719. Handelsmand . . . . Jacobsen, død og begravet 1719 i sin alders 53. år. Brudstykke af grå sandsten.

7) 1784. . . . , gift 3. februar 1764 med Karen Andersdatter, som bekostede stenen 1784. Brudstykke af grå sandsten med fordybede versaler.

8) 179?. Abelone Ras[musdatter], gift med Ole Pe . . . . Rebslager . . . 179?. Brudstykke af grå kalksten, med versaler.

9) O. 1800. Kleinsmedemester Niels Lund, født 14. april 1764, død 4. aug. 1800. Brudstykke af grå sandsten med fordybet kursiv, bredde 120 cm.

Nr. 4 er indmuret i nordre sideskibs væg, resten er anvendt som udvendig beklædning af sokkelen.

†*Gravsten.* Jens Rasmussen, borgmester i Nackskov, død 1551[75]. På kirkegården; muligvis identisk med nr. 1.

†*Kisteplader,* nævnt i præsteindb. 1756. 1) O. 1686. Niels Saxtrup[76], Guds ords medtjener til Nachschous menighed i 32 år 19 dage, sognepræst til Lille Løyetofte i 29 år, død 62 år gammel [1686] (se epitafium nr. 4, s. 122). I begravelsen under koromgangen.

2) O. 1693. Else Mule, født 11. maj 1658 i Odense, datter af Mag. Hans Mule, præst i Nyborg, og Helene Christiane Vejle, gift i Nyborg 27. april 1682 med mag. Frants Thestrup, præst i Nachschou (fire sønner, tre døtre), død i Nakskov 7. jan. 1697, 38 år, 7 måneder, 3 uger og 4 dage gammel (se s. 122). Latinsk gravskrift. I begravelsen under fontelukkelsen.

3) O. 1694. Ellen Testrup, født 6. februar 1683 i Nyborg, død 29. juni 1694 i Nachschou. Kistepladen bar indskriften: »Den dydædle nu salige Engle-Møe Ellen Testrup«:

»Forundre Læsser, ei, at Du paa disse Fiæle
Kand læsse hvordan Dyd har Døden kundet qvæle
Thi Ellen Thestrup som een Skiold-Møe hannem jog
Og i sin Frelssers Troe ham trøstig underslog
Her hviler hendes Been, der haver Himlen inde
af første Barndoms Aar, ja Gud var selv at finde
I største Kundskab hoes den dydfuldkomne Møe
Saa hun af Armen paa sin Gud kand aldrig døe«

»Til skyldigst Medlidenhed over den elskeligste Datters dødelige Afgang med løbende Pen opsadt af Th. Kingo«. I begravelsen under fontelukkelsen.

4) O. 1698. Elisabeth Cathrina Daldorffen, generalmajor Jacob Geveckes hustru, født i Sleswig i Holsten(!) 10. nov. 1629 af adelige forældre, faderen Johan Daldorf, højfyrstelig gottorpsk tøjmester og kaptajnløjtnant, moderen Anna Sommerim, død i Nachschou 9. juni 1698. I begravelsen under koromgangen.

5) O. 1699. Jacob Gevecke, generalmajor, født på Femmern i byen Burg 9. sept. 1617, faderen var borgmester Jacob Gevecke sammesteds, moderen Wibeke Ellers; i sin manddom i dansk krigstjeneste under tre konger, i Tyskland, de spanske Nederlande og Frankrig; fra fæstningen Nachschou, hvor han som oberst til hest var kommandant i 29 år, af Christian 5. kaldet til

at være kommandant på Kronborg fæstning med general majors charge, herfra afskediget efter otte års tro tjeneste og død 9. dec. 1699, 82 år og tre måneder gammel. I begravelsen under koromgangen.

6) O. 1755. Friderich Caj von Ahlefeldt, født 26. jan. 1693, i 40 år tjent i militsen, død som oberstløjtnant 5. maj 1755. I begravelsen under koromgangen.

†*Begravelser.* 1) 1644, Henrik Rantzau[77], i tårnet.

2) 1661 nævnes den ny murede begravelse under koret syd for alteret (rgsk.).

3) 1684, Hans Jacobsen Torp; den havde tidligere tilhørt Knud Jørgensen[78].

4) 1695, Kirsten Johansdatter Brun, salig Peder Thommesøn Rådmands[79], i den store midtergang.

5) 1698, Frants Thestrups, ved den nordre kirkedør, hvor også fonten skulle indrettes; den murede begravelse ved den nørre dør nævnes allerede 1664.

6) 1709, provst Fridrich Chr. Rodrigvetz, i søndre gang »i Krogen«[80].

7) 1734, Bertel Friis, i den nordre gang på søndre side af rådmand Gabriel Jørgensens åbne begravelse (rgsk.).

8) 1742, Mad. Karen Holm, sal. Anders Rigeisens, ved tårnets nordside.

9) 1755, oberstløjtnant Ahlefeldts[79] (se kisteplade nr. 6).

†*Gravfaner,* ophængt 1659 over svenske officerer, der blev dræbt under belejringen; da de fjernedes 1727, var kun tre af fanedugene i behold: major Wilhelm Frideric v. Holstein, major Wincens v. Wildenhel og major Lowigs Rybmordts, alle dræbt 18. maj 1659. 1660 ophængtes en †fane for den svenske fændrik Wolff Seball, hvis hustru gav penge til kirken (rgsk.).

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1613—82 div. år, 1664—82, 1682—99, 1699—1743, 1743—73, 1761—82, 1773—1803, 1807 (kirkeinspektionsarkivet, LA), 1705—90, 1813—74 (stiftsøvrighedsarkivet, LA), kirkens regnskabsprotokol 1803—1930 (byens arkiv, Nakskov). — Synsprotokol 1849—61 (provstearkivet, LA). — Breve og dokumenter for købstæderne 1574—1761 div. år; jordebøger, herredsbøger og dokumenter vedr. gejstlighedens og kirkernes indtægter m. m. 1568—1717 div. år; breve og dokumenter vedr. Nakskov kirke 1619—1794; Nakskov kirkes breve og dokumenter 1656—1860; indkomne sager købstædernes kirker og skolevæsen vedk. 1804—44; Nakskovs auktions- og licitationsprotokol 1837—58 (stiftsøvrighedsarkivet, LA). — Nakskov »Perlestikkerbog« og dokumenter samlet 1854 (byens arkiv, Nakskov). — Præsteindb. 1756. II, bl. 283r—293r (kgl. Bibl.). — Museumsindberetninger af J. Magnus-Petersen 1896 (inventar), F. Uldall (klokker), E. Schiødte 1902, Aa. Roussell 1943, O. Norn og G. Købke Knudsen 1946.

S.Abildgaard: Notesbog I. 1756. S. 54 ff. (NM). — N. L. Høyen: Notesbog VII. 1830. S. 51 (NM). — J. Worsaae: Notesbog I. 1848. S. 46—50. (NM). — Henry Petersen: Notesbog IV. 1895. S. 104, og IX, 62 (NM). — V. Koch: Notesbog I, 71 (NM). — Holms Samling (LA).

J. J. F. Friis: Mindeblade om Nakskovs Fortid. Nykjøbing 1852. — C. C. Haugner: Nakskov Købstads Historie. Nakskov 1934. I.

Historik. [1] Hugo Matthiessen: Torv og Hærstræde. 1922. S. 68. [2] Således 1419, Acta pontificum II, 1280. [3] Smst. II, 920. [4] Smst. II, 1202. [5] Smst. II, 1293. [6] Kirkehist. Saml. 5 R. III, 583. [7] Rørdam: Kirkelove II, 9—10. [8] Se note 5. [9] Haugner I, 24. [10] Nyt hist. Tidsskr. V, 135. [11] Haugner I, 36. [12] Smst. I, 38. [13] Danske Atlas III, 288 f.; Haugner I, 41. [14] S. Annas alter, se Erslev: Repertorium nr. 6532 (1431); Vor Frue alter (Altare beate Marie virginis), se Acta pontificum V, 3447 (1500), 6279 (1508); S. Erasmi alter, se Ældste danske Arkivregistraturer V, 883 (1514). [15] Frederik l.s danske Registranter. S. 415, 443. [16] Kall Rasmussen: Musse Herred. 1866. S. 18. [17] Acta pontificum V, 3747 (1500).

Bygning. [18] Jordebøger 1568—1717, 1690. [19] Byens arkiv nr. 284. [20] Provsteprotokol 1685—1849, 1815. [21] J. Friis: Laaland Falster. 1859. I, 74. [22] Haugner I, 79. [23] Raadstueprotokol 13. april 1653. [24] Breve og dok. 1619—1794, 1632. [25] Se note 23. [26] Nakskov auktions- og licitationsprotokol 1837—58, 1854. [27] Provsteprotokol 1685—1849, 1836; Indkomne sager 1804—44, 1837. [28] Byens arkiv nr. 253. [29] Perlestikkerbogen, s. 796. [30] Magistratens kopibog 1692. [31] Perlestikkerbogen, s. 145. [32] Breve og dok. 1619—1794, 1632. [33] Borgerskabsprotokol 1650—1718, 26. april 1650. [34] Byens arkiv nr. 257. [35] Smst. nr. 262. [36] Smaalandske Tegnelser 29. nov. 1654. [37] Byens arkiv nr. 258. [38] Smst. nr. 262. [39] Breve og dok. 1619—1794, 1697. [40] Perlestikkerbogen, s. 145, 147 og 796. [41] Byens arkiv nr. 253. [42] Spirbygningen udførligt omtalt hos Haugner I, 27 f. [43] Perlestikkerbogen, s. 1065 ff. [44] Smst. s. 1065 ff. [45] Rhode. 1776. I, 105. [46] Larsen: Laaland Falster.1833. I, 18. [47] Hofman: Fundationer VI, 2, s. 94. [48] Byens arkiv nr. 284.

Inventar og gravminder. [49] S. Arnvig, i Fynske Aarb. 1944. S. 205; byens arkiv nr. 263. [50] Nu i Fyns stiftsmuseum. [51] Museumsindberetning (NM). [52] Perlestikkerbogen, s. 157. [53] Smst. s. 150. [84] Hendriksen: Lorenz Frölich 1920—21, 283. [55] Byens arkiv nr. 260. [56] Smst. nr. 265. [57] Danske malede Portrætter IX, 188. [58] Perlestikkerbogen, s. 157. [59] Breve og dok. 1619—1794. [60] Byens arkiv nr. 283 a. [61] Smst. nr. 265. [62] Perlestikkerbogen, s. 152. [33] Marmora Danica II, 262 f.; sml. præsteindb. 1756. II, 285v. [64] Danske malede Portrætter. IX, 191. [66] Indkomne sager 1804—44. [66] Sml. Hofman: Fundationer VI, 2, s. 34. [87] Smst. VI, 2, s. 94. [68] Smst. VI, 2, s. 93. [69] Holms samling. [70] Resens Atlas V, 101—02. [71] Bau- und Kunstdenkmäler, Lübeck IV, 387, efter Reimer Kochs Chronik (Lübeck Stadtbibl.); T. Hach; Lübecker Glockenkunde. 1913. S. 90. [72] Høyens notesbog VII, 51. [73] Worsaaes notesbog I, 49 angiver det som opsat 1653. Årstallet nu forsvundet. Danske malede Portrætter IX, 190. [74] Worsaaes notesbog I, 46. [75] Abildgaards notesbog I, 56 f. [76] Præsteindb. 1756. II, 291r. [77] Hofman: Fundationer. VI, 2, s. 93. [78] Breve og dok. 1656—1860. [79] Danske Atlas VI, 485. [80] Dok. og breve for købstæderne 1574—1761, 1709.

†NAKSKOV HELLIGÅNDSKIRKE

Nakskov helligåndshus nævnes første gang i året 1400 og blev da som et gejstligt præbende bortforlenet af paven[1]. Kirken siges 1420 at være brændt sammen med største delen af byen[2], men omtales atter 1441 som »then Hilghens capella hoos Hilghegestes i Nakschow[3]«. 1470 blev helligåndshuset, som præsten Jep Andersen havde istandsat, og idet borgmester Bertel Espensen havde opgivet sin patronatsret, optaget som kloster i helligåndsordenen og fik sin egen prior[4], men allerede 1478 blev det for bestandig henlagt under det nystiftede helligåndskloster i Fåborg[5].